

RACHUNKOWOŚĆ I PODATKI W FUNDACJACH I STOWARZYSZENIACH

wraz z planem kont

Bożena Nadolna, Marzena Rydzewska

EDYTOWALNE WZORY DOSTĘPNE ONLINE

Wolters Kluwer

RACHUNKOWOŚĆ I PODATKI W FUNDACJACH I STOWARZYSZENIACH

wraz z planem kont

Bożena Nadolna, Marzena Rydzewska

Materiały uzupełniające na stronie:
<https://www.profinfo.pl/materiały-dodatkowe>
będą dostępne do 31 grudnia 2028 r.

Jeżeli w książce nie ma zdrapki
z kodem aktywacyjnym,
prosimy o kontakt
tel. +48 801 044 545

Stan prawny na 15 sierpnia 2025 r.

Bożena Nadolna, nr ORCID: 0000-0002-0452-9820

Marzena Rydzewska, nr ORCID: 0000-0002-5952-9481

Recenzent

Prof. dr hab. Waldemar Gos

Wydawca

Grzegorz Jarecki

Redaktor prowadzący

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Violet Design Wioletta Kowalska

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przystępujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2025

ISBN 978-83-8390-940-0

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Zarządzania Prawami Autorskimi i Treściami

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 692 477 076

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Wstęp	11
Rozdział 1	
Prawne i organizacyjne aspekty działalności fundacji i stowarzyszeń	13
1.1. Pojęcie organizacji pozarządowych oraz miejsce fundacji i stowarzyszeń w ich strukturze	13
1.2. Regulacje dotyczące działania organizacji pozarządowych ze szczególnym uwzględnieniem fundacji i stowarzyszeń	29
1.3. Istota i rodzaje fundacji i stowarzyszeń	40
1.4. Zasady rejestracji i likwidacji fundacji i stowarzyszeń	48
1.5. Fundacje rodzinne jako szczególny podmiot prawa	73
Rozdział 2	
Gospodarka finansowa fundacji i stowarzyszeń	87
2.1. Rodzaje działalności prowadzonej przez fundacje i stowarzyszenia	87
2.2. Źródła finansowania w fundacjach i stowarzyszeniach	95
2.3. Przeznaczenie i rozliczanie środków finansowych	107
2.4. Planowanie finansowe w fundacjach i stowarzyszeniach	111
Rozdział 3	
Zakres rachunkowości w fundacjach i stowarzyszeniach	117
3.1. Istota, funkcje i zasady rachunkowości	117
3.2. Regulacje prawne rachunkowości	121
3.3. Zasady (polityka) rachunkowości w fundacjach i stowarzyszeniach	128
3.4. Zakładowy plan kont jako element dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości	149
Rozdział 4	
Przykładowa dokumentacja zasad (polityki) rachunkowości dla fundacji i stowarzyszeń ze szczególnym uwzględnieniem zakładowego planu kont	167
4.1. Przykład dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości ze szczególnym uwzględnieniem zakładowego planu kont dla fundacji prowadzącej działalność gospodarczą	167

4.2. Przykład dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości ze szczególnym uwzględnieniem zakładowego planu kont dla stowarzyszenia nieprowadzącego działalności gospodarczej	231
---	-----

Rozdział 5

Sprawozdawczość finansowa jako źródło informacji o majątku i wynikach działalności fundacji i stowarzyszeń	239
5.1. Organizacja prac związanych z zamknięciem roku obrotowego	239
5.2. Inwentaryzacja i jej rozliczenie	242
5.3. Roczne sprawozdanie finansowe fundacji i stowarzyszeń	247
5.3.1. Zasady sporządzania rocznego sprawozdania finansowego	247
5.3.2. Zakres treści rocznego sprawozdania finansowego sporządzanego według załącznika nr 1 do u.r.	255
5.3.3. Roczne sprawozdanie finansowe sporządzane według załącznika nr 6 do u.r.	266
5.4. Uproszczenia w zakresie sprawozdawczości finansowej	279

Rozdział 6

Sprawozdawczość niefinansowa fundacji i stowarzyszeń	283
6.1. Sprawozdanie merytoryczne fundacji	283
6.2. Sprawozdanie merytoryczne fundacji i stowarzyszeń o statusie organizacji pożytku publicznego	287
6.3. Sprawozdanie z wykonania zadania publicznego	296
6.4. Obowiązki sprawozdawcze wynikające z raportowania zrównoważonego rozwoju	316

Rozdział 7

Uproszczona ewidencja przychodów i kosztów w fundacjach i stowarzyszeniach	321
7.1. Ogólne zasady prowadzenia uproszczonej ewidencji przychodów i kosztów	321
7.2. Wzór uproszczonej ewidencji przychodów i kosztów	327
7.3. Zasady dokonywania zapisów w uproszczonej ewidencji przychodów i kosztów	338

Rozdział 8

Obciążenia podatkowe fundacji i stowarzyszeń	343
8.1. Podatek dochodowy od osób prawnych	343
8.2. Podatek dochodowy od osób fizycznych	366
8.3. Podatek od towarów i usług	375
8.4. Podatek od spadków i darowizn	384
8.5. Podatek od nieruchomości	390
8.6. Podatek od czynności cywilnoprawnych	392

Bibliografia	397
---------------------------	------------

Spis schematów, tabel, wzorów	405
--	------------

Załączniki	409
Załącznik nr 1. Wzór sprawozdania z działalności fundacji	410
Załącznik nr 2. Wzór rocznego sprawozdania merytorycznego z działalności organizacji pożytku publicznego	418
Załącznik nr 3. Wzór rocznego uproszczonego sprawozdania merytorycznego z działalności organizacji pożytku publicznego	429
Załącznik nr 4. Wzór sprawozdania z wykonania zadania publicznego	436
Załącznik nr 5. Wzór uproszczonego sprawozdania z realizacji zadania publicznego	439
Załącznik nr 6. CIT-8	441
Załącznik nr 7. CIT-8/O	449
Załącznik nr 8. CIT-D	454
Załącznik nr 9. PIT-11	459

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2025 r. poz. 1071 ze zm.)
o.p.	– ustawa z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2025 r. poz. 111 ze zm.)
pr. przeds.	– ustawa z 6.03.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2024 r. poz. 236 ze zm.)
pr. stow.	– ustawa z 7.04.1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2020 r. poz. 2261)
u.d.p.p.w.	– ustawa z 24.04.2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2024 r. poz. 1491 ze zm.)
u.f.	– ustawa z 6.04.1984 r. o fundacjach (Dz.U. z 2023 r. poz. 166)
u.f.p.	– ustawa z 27.08.2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. z 2024 r. poz. 1530 ze zm.)
u.f.r.	– ustawa z 26.01.2023 r. o fundacji rodzinnej (Dz.U. poz. 326 ze zm.)
u.p.c.c.	– ustawa z 9.09.2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 295 ze zm.)
u.p.d.o.f.	– ustawa z 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2025 r. poz. 163 ze zm.)
u.p.d.o.p.	– ustawa z 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. z 2025 r. poz. 278 ze zm.)
u.p.o.l.	– ustawa z 12.01.1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz.U. z 2025 r. poz. 707)
u.p.s.d.	– ustawa z 28.07.1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Dz.U. z 2024 r. poz. 1837 ze zm.)
u.r.	– ustawa z 29.09.1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2023 r. poz. 120 ze zm.)
ustawa AML	– ustawa z 1.03.2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz.U. z 2025 r. poz. 644)
ustawa o VAT	– ustawa z 11.03.2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U. z 2025 r. poz. 775 ze zm.)

Inne

CIT	– podatek od dochodów osób prawnych (ang. <i>corporate income tax</i>)
CRBR	– Centralny Rejestr Beneficjentów Rzeczywistych
ESG	– społeczny wymiar zrównoważonego rozwoju (ang. <i>environmental, social responsibility, corporate governance</i>)
ESRS	– Europejskie Standardy Sprawozdawczości Zrównoważonego Rozwoju (ang. <i>European Sustainability Reporting Standards</i>)
KAS	– Krajowa Administracja Skarbowa
KRS	– Krajowy Rejestr Sądowy
KSR	– krajowe standardy rachunkowości
NBP	– Narodowy Bank Polski
NGO	– organizacja pozarządowa (ang. <i>non-governmental organization</i>)
NIW-CRSO	– Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
OPP	– organizacja pożytku publicznego
PFRON	– Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
PIT	– podatek od dochodów osób fizycznych (ang. <i>personal income tax</i>)
PKD	– Polska Klasyfikacja Działalności
UEPiK	– uproszczona ewidencja przychodów i kosztów
UPO	– urzędowe poświadczenie odbioru
VAT	– podatek od towarów i usług (ang. <i>value added tax</i>)
ZUS	– Zakład Ubezpieczeń Społecznych

WSTĘP

Fundacje i stowarzyszenia stanowią znaczącą ilość w strukturze organizacji pozarządowych. Należą one do organizacji, które prowadzą swoją aktywność w sferze społecznej. Związane z ich działalnością regulacje prawa bilansowego i podatkowego są pod wpływem zmieniających się potrzeb informacyjnych użytkowników informacji finansowych. Potrzeby te determinują cele statutowe tych organizacji, na realizację których pozyskują one środki ze źródeł publicznych i prywatnych. Ten sposób pozyskiwania środków finansowych na działalność wymaga monitorowania i kontroli zasadności ich wydatkowania zarówno przez odpowiednie organy wewnętrzne i zewnętrzne, jak też społeczeństwo. Stąd przed rachunkowością tych organizacji stawia się istotne zadanie gromadzenia i przetwarzania danych oraz tworzenia informacji sprawozdawczych o majątku i źródłach finansowania ich działalności, przepływach pieniężnych, kosztach, przychodach i wynikach w układach umożliwiających sporządzanie budżetów wraz z oceną ich realizacji, ustalenia źródeł pozyskiwania środków finansowych na działalność, zarządzania kosztami i projektami, pomiaru efektywności działalności oraz dokonywania prawidłowych rozliczeń podatkowych.

W Polsce obowiązki wynikające ze stosowania rachunkowości dotyczą, z różną szczegółowością i w różnym zakresie, wszystkich organizacji pozarządowych, zarówno prowadzących działalność gospodarczą, jak i jej nieprowadzących. Oznacza to, że wszystkie zarejestrowane organizacje pozarządowe muszą prowadzić rachunkowość, nie każda jednak jest zobowiązana do jej prowadzenia w pełnym zakresie. Niektóre z nich mogą ją prowadzić w sposób uproszczony. Przedmiotem ewidencji są wówczas jedynie syntetycznie rozpatrywane przychody i koszty organizacji. Niezależnie od zastosowanego rozwiązania (pełna czy uproszczona) ewidencja danych o majątku oraz kosztach, przychodach i wynikach organizacji musi być prowadzona w sposób zapewniający uzyskanie wymaganych przez prawo informacji sprawozdawczych pod postacią sprawozdania finansowego, sprawozdania z działalności, sprawozdań z działalności pożytku publicznego, sporządzanych na zakończenie realizacji zadań zleconych czy projektów, przygotowywanych na potrzeby sponsorów lub jednostek udzielających dotacji oraz innych sprawozdań statystycznych, deklaracji podatkowych czy raportów zarządczych.

Opracowanie koncentruje się na prawnych i organizacyjnych aspektach funkcjonowania fundacji i stowarzyszeń. Stanowi ono kompendium wiedzy na temat sposobu założenia fundacji lub stowarzyszenia, w tym organizacji o statusie organizacji pożytku publicznego, prowadzenia rachunkowości oraz zasad rozliczania jej obciążeń podatkowych. W szczególności układ treści pozwoli Czytelnikowi zapoznać się z prawnoorganizacyjną procedurą dotyczącą założenia stowarzyszenia lub fundacji oraz ich rozwiązywania, jak również z zasadami finansowania i rozdysponowywania środków finansowych przez te organizacje. Szczegółowo również opisano zasady funkcjonowania fundacji rodzinnych, ze szczególnym uwzględnieniem preferencji podatkowych zarówno dla samej fundacji, jak też jej beneficjentów. Opracowanie zawiera również wzory wypełnionych dokumentów, które można wykorzystać w praktyce działania organizacji. W książce ponadto omówiono i przedstawiono na konkretnych przykładach dokumentowanie zdarzeń występujących w tych organizacjach pozarządowych, wzorcowe polityki rachunkowości, zakładowy plan kont oraz sposób sporządzania finansowych i merytorycznych sprawozdań z ich działalności, jak również zasady przekazywania tych sprawozdań do Narodowego Instytutu Wolności, Krajowego Rejestru Sądowego, Szefa Krajowej Administracji Skarbowej czy innych organów nadzorujących ich działalność. Oprócz zagadnień rachunkowości zaprezentowano możliwe obciążenia podatkowe tych organizacji, sposób ich rozliczania i dokumentowania oraz wypełniania deklaracji podatkowych.

Układ treści opracowania umożliwia zdobycie wiedzy i umiejętności w zakresie prowadzenia ksiąg rachunkowych i rozliczeń podatkowych w fundacjach i stowarzyszeniach, w tym organizacjach pożytku publicznego, przez osoby, które zajmują się profesjonalnie rachunkowością lub chcą się nią zajmować, oraz osoby zarządzające tymi organizacjami lub kontrolujące ich działalność. Adresatami tej publikacji mogą być ponadto uczniowie szkół średnich o profilu ekonomicznym, studenci studiów ekonomicznych i prawnych oraz nauczyciele i pracownicy naukowcy zajmujący się tą problematyką.

Rozdział 1

PRAWNE I ORGANIZACYJNE ASPEKTY DZIAŁALNOŚCI FUNDACJI I STOWARZYSZEŃ

1.1. Pojęcie organizacji pozarządowych oraz miejsce fundacji i stowarzyszeń w ich strukturze

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej gwarantuje ludziom wolność zrzeszania się, co oznacza, że każdy ma prawo tworzyć i należeć do organizacji pozarządowych, takich jak fundacje czy stowarzyszenia, o ile ich cele i działalność nie są sprzeczne z prawem (art. 58 i 59 Konstytucji RP). **Organizacje pozarządowe** to bowiem podmioty, które nie kierując się potrzebą osiągania zysku w wymiarze ekonomicznym, działają w celu uzyskania korzyści w postaci satysfakcji z pożytecznej pracy na rzecz różnych osób, grup społecznych lub ogółu społeczeństwa. Charakterystyczną, wyrażoną w nazwie, cechą organizacji pozarządowych jest brak formalnych powiązań tych podmiotów z władzą publiczną. Nazwa „organizacje pozarządowe” podkreśla wręcz niezależność podmiotów tworzących trzeci sektor od administracji rządowej¹, dlatego w wielu opracowaniach można spotkać nazwę, która wprost podkreśla niezależność jako jedną z najważniejszych zasad filozofii organizacji pozarządowych – **organizacje niezależne** (ang. *independent organizations, independent sector*)². Często są one nazywane organizacjami „trzeciego sektora”. Organizacje pozarządowe wykazują zarówno podobieństwa, jak i różnice w stosunku do podmiotów z sektorów publicznego i przedsiębiorstw. Podobnie jak w sektorze przedsiębiorstw, organizacje te powstają z inicjatywy ich założycieli (osób prywatnych), a jednocześnie, podobnie jak władze publiczne i odmiennie niż przedsiębiorstwa, działają w interesie publicznym.

¹ Niezależność od państwa nie wyklucza możliwości korzystania z funduszy publicznych.

² Termin ten jest wskazywany w opracowaniach skierowanych głównie do założycieli, zarządzających, członków i działaczy organizacji pozarządowych i jest zamiennie używany z takimi nazwami jak NGO czy *non-profit*; zob. A. Gałązka, *Elementarz III sektora*, Warszawa 2005, s. 13.

Podmioty tworzące sektor organizacji pozarządowych cechują się³:

- 1) dobrowolnością tworzenia i działania, co przejawia się tym, że powstają i funkcjonują z woli założycieli i członków;
- 2) niedochodowością, tj. celem ich działania nie jest osiągnięcie zysku;
- 3) niezależnością od państwa, co w praktyce oznacza współpracę z administracją państwową i samorządową w zakresie realizacji zadań publicznych;
- 4) działaniem na rzecz dobra wspólnego odbiorców działań organizacji (grupy docelowej);
- 5) posiadaniem formalnego statusu, co wiąże się z uprawnieniami i obowiązkami (np. w zakresie rachunkowości i podatków), jak też sprzyja sprawowaniu kontroli nad ich działalnością.

Formalnie pojęcie **organizacji pozarządowej** definiują przepisy ustawy z 24.04.2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. W myśl art. 3 ust. 2 u.d.p.p.w. organizacjami pozarządowymi są osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia:

- 1) niebędące jednostkami sektora finansów publicznych (w rozumieniu ustawy z 27.08.2009 r. o finansach publicznych) lub przedsiębiorstwami, instytucjami badawczymi, bankami i spółkami prawa handlowego będącymi państwowymi lub samorządowymi osobami prawnymi;
- 2) niedziałające w celu osiągnięcia zysku.

Jest to definicja uniwersalna, co wynika z faktu, że inne akty prawne często odwołują się do pojęcia organizacji pozarządowej w rozumieniu tej ustawy, jak na przykład art. 2 pkt 2 ustawy z 13.06.2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. z 2025 r. poz. 83 ze zm.).

Do określenia jednostek działających w trzecim sektorze używany jest również termin **organizacje non-profit**. Podkreśla on główną cechę działalności organizacji pozarządowych, które skupiają się na wspieraniu prywatnego lub publicznego dobra, nie kierując się chęcią osiągnięcia zysku. Zastąpienie celów ekonomicznych celami humanitarnymi nie oznacza, że organizacje pozarządowe nie mogą prowadzić działalności gospodarczej i osiągać zysków. Wypracowanie zysku nie jest jednak celem samym w sobie, lecz służy polepszeniu funkcjonowania organizacji lub też umożliwia jej funkcjonowanie. Aby zapewnić środki finansowe niezbędne do realizacji celów statutowych, organizacje pozarządowe podejmują jednak niekiedy działalność gospodarczą (dochodową).

Działalność organizacji pozarządowych jest w znacznym stopniu oparta na nieodpłatnej pracy członków organizacji, osób zarządzających oraz innych osób fizycznych i prawnych czynnie włączających się w realizację zadań statutowych. Z tego względu

³ K. Czubakowska, K. Winiarska, *Rachunkowość fundacji, stowarzyszeń i innych jednostek nieprowadzących działalności gospodarczej*, Warszawa 2010, s. 12.

podmioty te określa się również jako **organizacje wolontarystyczne (wolontarystyczne)**. Popularnie w odniesieniu do organizacji pozarządowych używa się też skrótowca **NGO**. Jest on używany przez Organizację Narodów Zjednoczonych oraz inne instytucje międzynarodowe i jest akronimem od angielskiego terminu *non-governmental organization*, bezpośrednio tłumaczonego na język polski jako organizacja pozarządowa. Warto w tym miejscu wspomnieć, że niezależność organizacji pozarządowych od administracji publicznej (zarówno w Polsce, jak i na świecie) jest w rzeczywistości mocno umowna. Dzieje się tak za sprawą znacznego ich uzależnienia od funduszy publicznych pochodzących od władz centralnych i samorządowych. Korzystając z nich, organizacje dostosowują niejednokrotnie swoje działania do zasad wynikających z regulaminów konkursów grantowych, zmieniają struktury, w których działają, czy też politykę personalną lub sposób zarządzania w ramach tzw. poprawności politycznej.

Kolejna grupa terminów używanych w odniesieniu do organizacji pozarządowych odwołuje się do źródeł powstania organizacji, powoływanych często w wyniku spontanicznej społecznej (obywatelskiej) inicjatywy, będącej odpowiedzią na problem społeczny, który w danym czasie się pojawił. Organizacje pozarządowe reprezentują interesy określonych grup i środowisk społecznych, walczą o rozwiązanie tych problemów i wprowadzenie koniecznych rozwiązań organizacyjnych i prawnych. To zorientowanie działań na społeczne aspekty funkcjonowania ludzi (a szerzej, grup społecznych, państwa, regionów, świata) jest powodem, dla którego organizacje te są nazywane **jednostkami sektora społecznego** lub **organizacjami społecznymi**. Uważa się jednak, że termin „organizacja pozarządowa” nie jest równoznaczny z terminem „organizacja społeczna”. **Organizacją społeczną, lecz nie organizacją pozarządową**, jest przykładowo związek zawodowy czy partia polityczna. Ta pierwsza organizacja to dobrowolna i samorządna organizacja ludzi pracy, powołana do reprezentowania i obrony ich praw, interesów zawodowych i socjalnych. **Związek zawodowy** to organizacja niezależna w swojej działalności statutowej od pracodawców, administracji państwowej i samorządu terytorialnego oraz od innych organizacji. Powstaje z mocy uchwały o jego utworzeniu, podjętej przez co najmniej dziesięć osób uprawnionych do tworzenia związków zawodowych. Osoby, które podjęły uchwałę o utworzeniu związku zawodowego, uchwalają statut i wybierają komitet założycielski w liczbie od trzech do siedmiu osób. Związek zawodowy podlega obowiązkowi rejestracji w KRS. Związki zawodowe mogą prowadzić działalność gospodarczą. Dochód z tej działalności służy realizacji ich zadań statutowych i nie może być przeznaczony do podziału między członków. Związki zawodowe korzystają z uprawnień, w tym zwolnień podatkowych, przewidzianych dla stowarzyszeń.

Partia polityczna (inaczej **stronnictwo**) z kolei jest definiowana jako dobrowolna organizacja społeczna o określonym programie politycznym, mająca na celu jego realizację przez zdobycie i sprawowanie władzy lub wywieranie na nią wpływu. Partie polityczne są organizacjami o charakterze członkowskim i dlatego są zaliczane do organizacji społecznych.

Mówiąc o organizacjach pozarządowych, używa się też, choć zdecydowanie rzadko, terminu „**organizacje użyteczności publicznej**”. Określenie to podkreśla prospołeczny, niejednokrotnie charytatywny charakter tych podmiotów, tj. działanie dla dobra publicznego⁴. Organizacje pozarządowe podejmują zwykle społecznie użyteczną działalność w sferze określonych zadań publicznych, czyli tzw. **działalność pożytku publicznego**. Należy dodać, że działalność pożytku publicznego może być prowadzona także przez inne, nienależące do grupy organizacji pozarządowych podmioty, takie jak:

- 1) tzw. organizacje kościelne, tzn. osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego;
- 2) stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego;
- 3) spółdzielnie socjalne;
- 4) spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz kluby sportowe będące spółkami działającymi na podstawie przepisów ustawy z 25.06.2010 r. o sporcie (Dz.U. z 2024 r. poz. 1488 ze zm.), których aktywność nie koncentruje się na osiągnięciu zysku, a całość dochodu przeznaczają na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników.

Wymienione podmioty, mimo że nie są zaliczane do organizacji pozarządowych, tworzą wraz z nimi grupę podmiotów wykonujących działalność w sferze pożytku publicznego.

Warto też wskazać na ograniczenia dotyczące działalności niektórych organizacji pozarządowych w sferze pożytku publicznego. Dotyczy to takich organizacji jak:

- partie polityczne, w tym europejskie;
- fundacje utworzone przez partie polityczne, w tym europejskie fundacje polityczne;
- związki zawodowe i organizacje pracodawców;
- samorządy zawodowe, np. samorząd lekarski, adwokatów, radców prawnych.

Podmioty te nie mogą korzystać z wszystkich możliwości skierowanych do organizacji pozarządowych działających w sferze pożytku publicznego, jednak mają w odniesieniu do nich zastosowanie pozostałe przepisy regulujące funkcjonowanie organizacji pozarządowych, np. przepisy dotyczące wolontariatu.

Szczególną grupę wśród organizacji pozarządowych tworzą tzw. **organizacje pożytku publicznego**. W Polsce termin „organizacje pożytku publicznego” został po raz

⁴ M. Rydzewska, B. Nadolna, *Financial Dimension of the Activity of Faith-based Organizations with the Status of Public Benefit Organizations in Poland: Research Results*, „European Research Studies Journal” 2021, t. 24, nr spec. 2, s. 149–170.

pierwszy wprowadzony przepisami ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, w której wskazano, że OPP może być podmiot, który:

- 1) jest organizacją pozarządową (z wyjątkiem partii politycznych i należących do nich fundacji, związków zawodowych, organizacji pracodawców oraz samorządów zawodowych) lub jest podmiotem wymienionym w art. 3 ust. 3 pkt 1 i 4 u.d.p.p.w., tj.:
 - osobą prawną lub jednostką organizacyjną działającą na podstawie przepisów o stosunku państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego, lub
 - spółką akcyjną lub spółką z ograniczoną odpowiedzialnością, lub klubem sportowym będącym spółką działającą na podstawie przepisów ustawy o sporcie, która nie działa w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników,

oraz

- 2) spełnia **łącznie** następujące wymagania (określone w art. 20 ust. 1 u.d.p.p.w.):
 - a) prowadzi nieprzerwanie przez co najmniej dwa lata działalność pożytku publicznego na rzecz ogółu społeczności lub określonej grupy podmiotów, pod warunkiem że grupa ta jest wyodrębniona ze względu na szczególnie trudną sytuację życiową lub materialną w stosunku do społeczeństwa, przy czym w przypadku stowarzyszeń działalność ta nie może być prowadzona wyłącznie na rzecz członków stowarzyszenia;
 - b) może prowadzić działalność gospodarczą wyłącznie jako dodatkową w stosunku do działalności pożytku publicznego;
 - c) nadwyżkę przychodów nad kosztami przeznaczają na działalność pożytku publicznego;
 - d) ma statutowy kolegialny organ kontroli lub nadzoru, odrębny od organu zarządzającego i niepodlegający mu w zakresie wykonywania kontroli wewnętrznej lub nadzoru, przy czym członkowie organu kontroli lub nadzoru:
 - nie mogą być członkami organu zarządzającego ani pozostawać z nimi w związku małżeńskim, we wspólnym pożyciu, w stosunku pokrewieństwa, powinowactwa lub podległości służbowej,
 - nie byli skazani prawomocnym wyrokiem za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe,
 - mogą otrzymywać z tytułu pełnienia funkcji w takim organie zwrot uzasadnionych kosztów lub wynagrodzenie w wysokości nie wyższej niż przeciętne miesięczne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw ogłoszone przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego za rok poprzedni;
 - e) członkowie organu zarządzającego nie byli skazani prawomocnym wyrokiem za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe;

- f) jej statut lub inne akty wewnętrzne zabraniają:
- udzielania pożyczek lub zabezpieczania zobowiązań majątkiem organizacji w stosunku do jej członków, członków organów lub pracowników oraz osób, z którymi członkowie, członkowie organów oraz pracownicy organizacji pozostają w związku małżeńskim, we wspólnym pożyciu albo w stosunku pokrewieństwa lub powinowactwa w linii prostej, pokrewieństwa lub powinowactwa w linii bocznej do drugiego stopnia albo są związani z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli, zwanych dalej „osobami bliskimi”,
 - przekazywania ich majątku na rzecz ich członków, członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich, na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich, w szczególności, jeżeli przekazanie to następuje bezpłatnie lub na preferencyjnych warunkach,
 - wykorzystywania majątku na rzecz członków, członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich, chyba że to wykorzystanie bezpośrednio wynika z celu statutowego,
 - zakupu towarów lub usług od podmiotów, w których uczestniczą członkowie organizacji, członkowie jej organów lub pracownicy oraz ich osób bliskich, na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich lub po cenach wyższych niż rynkowe.

Dodatkowo w przypadku spółek akcyjnych, spółek z ograniczoną odpowiedzialnością i klubów sportowych będących spółkami działającymi na podstawie przepisów ustawy o sporcie, które nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników:

- 1) działalność pożytku publicznego prowadzona na rzecz ogółu społeczności lub określonej grupy podmiotów, pod warunkiem że grupa ta jest wyodrębniona ze względu na szczególnie trudną sytuację życiową lub materialną w stosunku do społeczeństwa, podlega wyodrębnieniu w sposób zapewniający należytą identyfikację pod względem organizacyjnym i rachunkowym;
- 2) nadwyżka przychodów nad kosztami uzyskiwana w wyniku prowadzenia działalności pożytku publicznego jest przeznaczana na tę działalność;
- 3) przepis dotyczący statutowego kolegiałnego organu kontroli lub nadzoru stosuje się odpowiednio, z uwzględnieniem szczegółowych zasad organizacji i działania tych jednostek, uregulowanych w przepisach dla nich właściwych, w tym w statutach lub innych aktach wewnętrznych.

Status OPP jest nadawany na wniosek organizacji, co oznacza, że uprawniona organizacja, która stara się o przyznanie statusu OPP, występuje do KRS o jego nadanie. Wydział gospodarczy KRS sądu rejonowego odpowiedniego dla siedziby organizacji sprawdza, czy wszystkie warunki wynikające z przepisów zostały przez organizację spełnione i czy

można nadać jej status OPP. W przypadku gdy procedura ta zakończy się pozytywnie, we wpisie do KRS w polu o nazwie OPP pojawia się adnotacja „TAK”⁵.

Warto również podkreślić pozafinansowe korzyści organizacji pozarządowej w wyniku uzyskania statusu OPP. Wpływa on na pozytywny odbiór organizacji w oczach potencjalnych sponsorów, przedstawicieli administracji publicznej, a także ogółu społeczeństwa.

Posiadanie przez organizację statusu OPP nakłada na nią dodatkowe obowiązki w stosunku do tych, które obciążają organizacje nieposiadające tego statusu. W szczególności są to obowiązki w zakresie sprawozdawczości. Niezależnie od obowiązków wynikających z innych ustaw (np. składania sprawozdań z działalności przez fundacje) OPP są zobligowane do corocznego sporządzania i upubliczniania sprawozdania z działalności. Roczne sprawozdanie z działalności składa się ze sprawozdania merytorycznego i finansowego. Wzór sprawozdania merytorycznego⁶ został określony w rozporządzeniu Przewodniczącego Komitetu do spraw Pożytku Publicznego z 24.10.2018 r. w sprawie wzorów rocznego sprawozdania merytorycznego oraz rocznego uproszczonego sprawozdania merytorycznego z działalności organizacji pożytku publicznego (Dz.U. poz. 2061 ze zm.). Z kolei zakres informacji, które należy zawrzeć w sprawozdaniu finansowym, i sposób jego sporządzania zostały określone w ustawie z 29.09.1994 r. o rachunkowości.

Na mocy ustawy z 15.09.2017 r. o Narodowym Instytucie Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1618 ze zm.) w 2017 r. powstała agencja wykonawcza odpowiedzialna za wspieranie społeczeństwa obywatelskiego, działalności pożytku publicznego i wolontariatu. Podmiot ten w swoich statutowych celach ma działalność w obszarze wsparcia organizacji pozarządowych. Dyrektor NIW-CRSO odpowiada też za przygotowanie wykazu OPP uprawnionych do uzyskania 1,5% podatku dochodowego od osób fizycznych oraz prowadzi bazę sprawozdań tych organizacji. Szerzej na temat NIW-CRSO w dalszej części pracy.

Należy też wskazać, że w praktyce często mylone są „organizacja pożytku publicznego” i „działalność pożytku publicznego”. Działalność pożytku publicznego jest pojęciem szerszym od organizacji pożytku publicznego, z czego wynika, że nie każda organizacja pozarządowa, która prowadzi działalność pożytku publicznego, jest OPP, a jednocześnie każda organizacja, która ma status OPP, musi prowadzić działalność pożytku publicznego. Warto również przypomnieć, że działalność w sferze pożytku publicznego mogą też prowadzić podmioty inne niż organizacje pozarządowe. Podmioty te mogą

⁵ Wyszukiwarka KRS, <https://ekrs.ms.gov.pl/web/wyszukiwarka-krs/strona-glowna/index.html> (dostęp: 20.05.2025 r.).

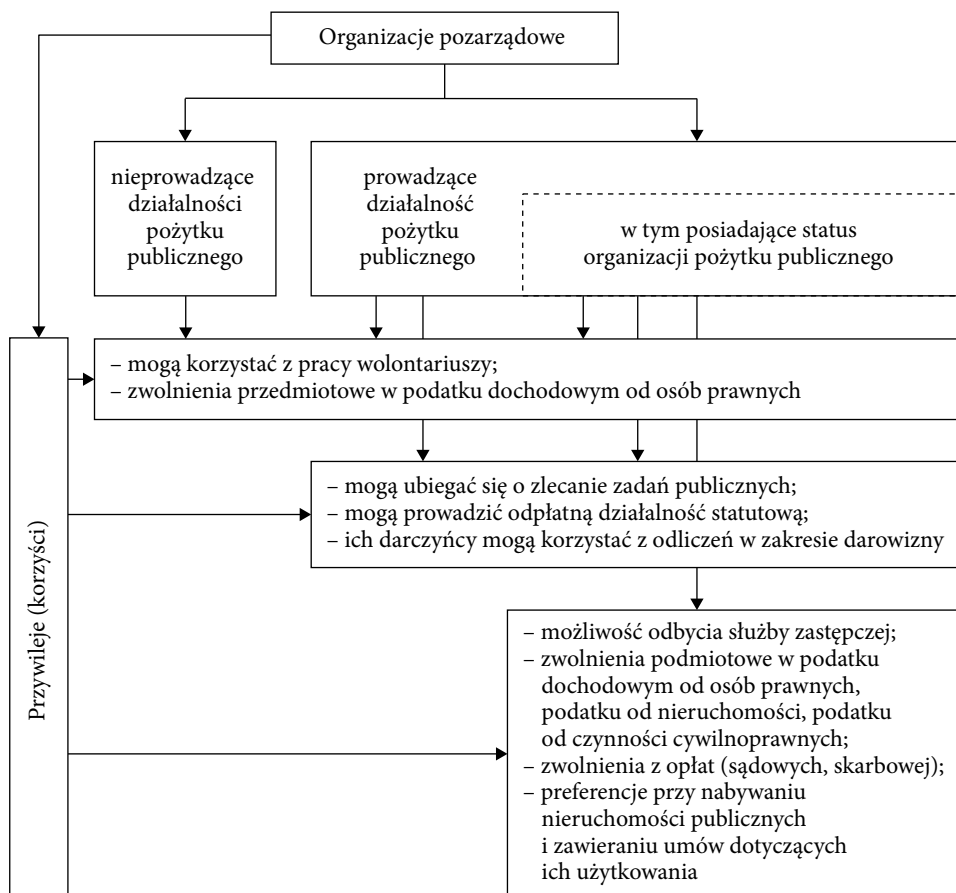
⁶ Właściwie zostały określone dwa wzory sprawozdań merytorycznych przeznaczonych dla OPP, jeden z nich dotyczy OPP, których przychody przekroczyły kwotę 100 000 zł, drugi zaś OPP o przychodach niższych od tej kwoty.

także uzyskiwać status OPP, a zatem nie każda organizacja, która prowadzi działalność pożytku publicznego, musi być organizacją **pozarządową**. W związku z tym wśród poszczególnych typów organizacji pozarządowych wyróżnia się (schemat 1.1):

- 1) organizacje pozarządowe nieprowadzące działalności pożytku publicznego;
- 2) organizacje pozarządowe prowadzące działalność pożytku publicznego:
 - a) posiadające status OPP,
 - b) niebędące OPP.

Podmioty te odróżniają uprawnienia, z których mogą korzystać, prowadząc swoją działalność.

Schemat 1.1. Główne uprawnienia (przywileje) różnych typów organizacji pozarządowych

Źródło: opracowanie na podstawie R. Skiba, *Moduł 1. Prawne warunki działania organizacji pozarządowych*, <https://ngoteka.pl/bitstream/handle/item/171/Modu%C5%82%201%20-%20Prawne%20warunki%20dzia%C5%82ania%20organizacji%20pozarz%C4%85dowych.pdf%3Fsequence=1>, s. 22 (dostęp: 20.05.2025 r.)

Organizacje pozarządowe można klasyfikować według różnych kryteriów, takich jak:

- podmiotowość ze względu na ogólny status prawny;
- obszary działania;
- profil i styl działania;
- źródła finansowania działalności;
- sposób sprawowania kontroli;
- rozmiar prowadzonej działalności;
- forma organizacyjnoprawna.

Korzystając z kryterium **podmiotowego**, organizacje pozarządowe można podzielić ogólnie na:

- osoby prawne;
- jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną.

Uznany międzynarodowo sposobem klasyfikacji organizacji trzeciego sektora jest klasyfikacja **według obszaru ich działania i ekonomicznej aktywności**⁷, zgodnie z którą organizacje pozarządowe można podzielić na dwanaście grup:

- 1) kultura i rekreacja (sport, sztuka, rekreacja, kluby);
- 2) edukacja i badania naukowe;
- 3) zdrowie i jego ochrona;
- 4) usługi społeczne (opieka nad dziećmi, młodzieżą, starszymi i niepełnosprawnymi, wsparcie materialne i inne);
- 5) środowisko (ochrona środowiska naturalnego, kontrola zanieczyszczeń, opieka nad zwierzętami);
- 6) rozwój społeczno-ekonomiczny i mieszkalnictwo;
- 7) prawo, obrona prawa, polityka (organizacje reprezentujące grupy społeczne, stowarzyszenia obywatelskie, mniejszości narodowe, pomoc ofiarom przemocy i inne oraz partie polityczne);
- 8) organizacje pośredniczące, filantropijne i wspierające działalność wolontariuszy (fundacje udzielające dotacji, działające w konkretnym celu);
- 9) działalność międzynarodowa (pomoc humanitarna, programy wymiany, organizacje walczące o prawa człowieka);
- 10) religia;
- 11) działalność gospodarcza, związki zawodowe (organizacje pracodawców, stowarzyszenia zawodowe);
- 12) pozostałe organizacje.

⁷ H.K. Anheier, L.M. Salamon, *A Comparative Study of The Non-profit Sector* [w:] *Researching the Voluntary Sector*, red. J. Kendall, S. Saxon-Harrold, London 1993, za: E. Bogacz-Wojtanowska, *Istota i podstawowe zasady funkcjonowania organizacji pozarządowych* [w:] *Zarządzanie organizacjami pozarządowymi*, red. E. Bogacz-Wojtanowska, S. Wrona, Kraków 2016, s. 25–26.

Podział ten jest w znacznym stopniu zbieżny z wykazem obszarów działalności pożytku publicznego, choć zauważalnie uogólniony w stosunku do wskazanego w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Inna klasyfikacja, **uwzględniająca profil i styl działania**, pozwala wyróżnić organizacje pozarządowe⁸:

- samopomocowe, czyli takie, które działalność wiążą ściśle z pomocą swoim członkom, np. stowarzyszenie byłych pracowników przedsiębiorstwa X;
- opiekuńcze, czyli organizujące pomoc potrzebującym (mogą być bardzo wyspecjalizowane);
- przedstawicielskie, czyli reprezentujące jakąś konkretną społeczność, np. organizacje zrzeszające mieszkańców danej miejscowości;
- mniejszości działające na rzecz grup mniejszościowych, np. wyznaniowych;
- tworzone *ad hoc* – na potrzeby przeprowadzenia jednorazowej akcji, realizacji jednego projektu;
- hobbystyczno-rekreacyjne, czyli zrzeszające ludzi połączonych taką samą pasją, np. motocyklistów;
- zadaniowe, wykonujące zadania, które zlecają im władze państwowe;
- tradycyjne, które działają dla wielu osób i zrzeszają wiele osób.

Organizacje pozarządowe w celu zapewnienia środków finansowych niezbędnych do realizacji celów statutowych pozyskują środki z różnych źródeł, jak również prowadzą działalność gospodarczą (dochodową), a zatem **z uwagi na źródło finansowania działalności** organizacje pozarządowe można podzielić na:

- donatywne, w których źródłem finansowania działalności są pieniądze uzyskane od innych osób lub instytucji, np. składki, darowizny, dotacje, środki pochodzące ze zbiórek;
- komercyjne, w których źródłem finansowania działalności są środki pochodzące ze sprzedaży przez organizację dóbr i usług (z działalności gospodarczej).

Inny podział organizacji pozarządowych, dokonany ze względu na **źródła finansowania działalności**, wyodrębnia organizacje⁹:

- czerpiące przychody ze sprzedaży usług i towarów, czyli samofinansujące się przez prowadzenie działalności gospodarczej;
- pozyskujące przychody z dotacji, kontraktów i grantów, czyli wpływy pochodzące z instytucji publicznych;
- pozyskujące przychody z darowizn i zbiórek pieniędzy, czyli takie, które pochodzą od indywidualnych darczyńców i przedsiębiorstw;
- korzystające ze składek członkowskich.

⁸ Z. Lasocik, *Kilka uwag o roli organizacji pozarządowych w państwie demokratycznym*, Warszawa 1994, s. 5.

⁹ E. Bogacz-Wojtanowska, *Istota i podstawowe zasady...*, s. 26–27.

Z kolei ze względu na **sposób sprawowania kontroli** rozróżnia się organizacje pozarządowe:

- wspólnotowe, w których największy wpływ na podejmowane decyzje mają członkowie, a w szczególności osoby będące donatorami;
- przedsiębiorcze, w których funkcję kontrolną pełnią wybrani przedstawiciele będący jej członkami.

Z uwagi na **rozmiary prowadzonej działalności** wśród organizacji pozarządowych wyróżnia się:

- małe podmioty, których działalność jest prowadzona na niewielką skalę¹⁰, zwykle poprzez pracę wolontariuszy, w tym członków organizacji;
- duże organizacje, zatrudniające wielu pracowników, które dysponując kilkumilionowymi i większymi budżetami, realizują duże i różnorodne projekty.

Uwzględniając z kolei **formę organizacyjnoprawną**, wśród organizacji pozarządowych można wyróżnić: stowarzyszenia (rejestrowe i zwykłe); związki i federacje stowarzyszeń; jednostki terenowe stowarzyszeń/koła (posiadające osobowość prawną i nieposiadające osobowości prawnej); fundacje i jednostki terenowe fundacji nieposiadające osobowości prawnej; kluby sportowe; uczniowskie kluby sportowe i ich związki; stowarzyszenia ogrodowe; koła gospodyń wiejskich; związki rolników; koła łowieckie; kółka rolnicze; uczelniane organizacje studenckie; kluby osiedlowe; grupy wsparcia i inne grupy samopomocowe; organizacje działające na podstawie odrębnych przepisów, jak Polski Czerwony Krzyż, Związek Ochotniczych Straży Pożarnych RP; komitety społeczne; nie działające dla zysku spółki kapitałowe (akcyjne i z ograniczoną odpowiedzialnością); partie polityczne; związki zawodowe; samorządy zawodowe; organizacje pracodawców (federacje i konfederacje pracodawców); izby gospodarcze; izby rzemieślnicze; inne podmioty.

W Polsce w formie prawnej stowarzyszeń, a nawet fundacji, mogą funkcjonować **kluby sportowe** oraz **uczniowskie kluby sportowe i ich związki**¹¹. Podstawowym warunkiem istnienia klubu sportowego jest realizacja zadań w zakresie sportu, czyli różnych form aktywności fizycznej, które przez uczestnictwo doraźne lub zorganizowane wpływają na wypracowanie lub poprawienie kondycji fizycznej i psychicznej uczestników, rozwój stosunków społecznych lub osiągnięcie wyników sportowych na wszelkich poziomach. Należy pamiętać, że zakres działania klubu jest wyznaczony ściśle zapisami statutu. Zgodnie z przepisami prawa twórcy (założyciele) klubu sportowego mogą sami zdecydować o jego formie prawnej, w zależności od swoich potrzeb. Co do zasady kluby sportowe, w tym uczniowskie kluby sportowe, mogą prowadzić działalność jako (por. tabela 1.1):

¹⁰ Wyrażoną zakresem i rozmiarami realizowanych dzieł charytatywnych, regionem (obszarem) działania lub budżetem (środkami finansowymi).

¹¹ Uczniowski klub sportowy działa na zasadach przewidzianych w przepisach Prawa o stowarzyszeniach, z wyłączeniem przepisów dotyczących rejestracji.

- stowarzyszenia wpisane do ewidencji starosty (prezydenta miasta na prawach powiatu) właściwego ze względu na siedzibę klubu;
- stowarzyszenia lub fundacje oraz związki stowarzyszeń zarejestrowane w KRS;
- spółki kapitałowe zarejestrowane w KRS.

Tabela 1.1. Podział klubów sportowych i ich związków ze względu na sposób i miejsce rejestracji

Rejestracja w ewidencji starosty	Rejestracja w Krajowym Rejestrze Sądowym
Rejestracja zgodnie z procedurą Kodeksu postępowania administracyjnego	Rejestracja w sposób określony w ustawie o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz w Kodeksie postępowania cywilnego
Klub sportowy, w tym uczniowski klub sportowy, który w swoim statucie nie zakłada prowadzenia działalności gospodarczej , podlega uproszczonej procedurze rejestracji, polegającej na wpisie do rejestru prowadzonego przez starostę właściwego ze względu na siedzibę klubu (prezydenta miasta na prawach powiatu)	W rejestrze stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej w KRS rejestrują się: – kluby sportowe, w tym uczniowskie kluby sportowe działające w formie stowarzyszenia i fundacje o celach sportowych, których statut przewiduje możliwość prowadzenia działalności gospodarczej; – związki klubów sportowych i związki stowarzyszeń klubów sportowych W rejestrze przedsiębiorców w KRS rejestrują się kluby sportowe, uczniowskie kluby sportowe, które zamierzają prowadzić lub prowadzą działalność gospodarczą, oraz kluby działające jako spółki kapitałowe

Źródło: opracowanie własne

Miejsce i sposób rejestracji klubu sportowego zależą od jego formy prawnej i zamiarów założycieli względem prowadzenia działalności gospodarczej. Kluby sportowe zarejestrowane w ewidencji starosty muszą prowadzić wyłącznie niegospodarczą aktywność w zakresie sportu. Co do sposobu działania organizacje te są podobne do stowarzyszeń zwykłych. Z kolei kluby sportowe zarejestrowane w rejestrze stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej w KRS mogą prowadzić zarówno działalność niegospodarczą, jak i gospodarczą. Przy czym zamiar prowadzenia lub podjęcie w trakcie działania decyzji o prowadzeniu przez klub sportowy dodatkowej działalności gospodarczej powoduje konieczność rejestracji klubu w rejestrze przedsiębiorców.

Kluby sportowe mogą tworzyć związki sportowe w formie stowarzyszeń lub związku stowarzyszeń. Stowarzyszenie klubów sportowych lub związek stowarzyszeń klubów sportowych działają wówczas na zasadach określonych w Prawie o stowarzyszeniach,

posiadają osobowość prawną i są rejestrowane w KRS. Przykładem takiego związku jest Krajowe Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe.

Popularną wśród pierwszoligowych klubów sportowych formą działania są spółki kapitałowe, tj. zarejestrowane w KRS spółki z ograniczoną odpowiedzialnością lub spółki akcyjne. Co do zasady podmioty te są przedsiębiorstwami i mogą prowadzić działalność gospodarczą, jednak zwykle nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość uzyskanych dochodów na realizację celów statutowych, nie przeznaczając zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników. Tego rodzaju kluby sportowe zalicza się do podmiotów, które działają w sferze pożytku publicznego.

Klub sportowy jest organizacją pozarządową i jako taka podlega przepisom ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Dzięki regulacjom w niej zawartym może realizować zadania publiczne związane ze sportem, korzystając przy tym ze środków publicznych na takich samych zasadach jak inne OPP.

Specyficznym rodzajem stowarzyszenia jest **stowarzyszenie ogrodowe**. Od innych stowarzyszeń odróżnia je głównie cel działalności, ponieważ jest ono powoływane wyłącznie w celu zakładania i prowadzenia rodzinnych ogrodów działkowych (ROD), co oznacza, że nie może prowadzić jakiegokolwiek innej działalności. Do zadań stowarzyszeń ogrodowych należy w szczególności:

- 1) propagowanie idei ogrodnictwa działkowego w społeczeństwie, a szczególnie wszechstronnego znaczenia ROD dla rodzin działkowców i mieszkańców miast oraz racjonalnego wykorzystania gruntów miejskich;
- 2) działanie na rzecz wszechstronnego rozwoju ogrodnictwa działkowego;
- 3) zakładanie i zagospodarowywanie ROD;
- 4) ustanawianie praw do działek;
- 5) wszechstronne działanie na rzecz ochrony przyrody i środowiska;
- 6) organizowanie i udzielanie pomocy oraz poradnictwa w zagospodarowaniu działek i prowadzeniu upraw ogrodniczych;
- 7) propagowanie wiedzy ogrodniczej, zwłaszcza przez szkolenia i prowadzenie działalności wydawniczej;
- 8) prowadzenie działalności społecznej, wychowawczej, wypoczynkowej, rekreacyjnej i innej na rzecz osób korzystających z działek, ich rodzin oraz społeczności lokalnych;
- 9) działanie na rzecz zagospodarowania i zabudowy ROD zgodnie z jego celami oraz przepisami prawa.

Stowarzyszenia ogrodowe funkcjonują na podstawie przepisów ustawy z 13.12.2013 r. o rodzinnych ogrodach działkowych (Dz.U. z 2021 r. poz. 1073) oraz w zakresie w niej nieuregulowanym – przepisów Prawa o stowarzyszeniach. Stowarzyszenia ogrodowe podlegają rejestracji w KRS. Po utworzeniu stowarzyszenie ogrodowe reprezentuje interesy swoich członków – działkowców, jest uprawnione do pozyskiwania środków

finansowych w postaci grantów i dotacji. Może starać się również o uzyskanie statusu OPP. W celu wspierania idei i rozwoju ogrodnictwa działkowego oraz obrony wspólnych interesów stowarzyszenia ogrodowe, w liczbie co najmniej trzech, mogą tworzyć związki stowarzyszeń ogrodowych.

Kolejnym typem organizacji pozarządowych, które mogą działać również w formie stowarzyszeń, są **koła gospodyń wiejskich**. Są to dobrowolne, niezależne od administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego, samorządne społeczne organizacje mieszkańców wsi, wspierające rozwój przedsiębiorczości na wsi i aktywnie działające na rzecz środowisk wiejskich. Koło gospodyń wiejskich reprezentuje interesy i działa na rzecz poprawy sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich oraz ich rodzin, a także wspiera wszechstronny rozwój terenów wiejskich. Koło gospodyń wiejskich w szczególności:

- 1) prowadzi działalność społeczno-wychowawczą i oświatowo-kulturalną w środowiskach wiejskich;
- 2) prowadzi działalność na rzecz wszechstronnego rozwoju obszarów wiejskich;
- 3) wspiera rozwój przedsiębiorczości kobiet;
- 4) inicjuje i prowadzi działania na rzecz poprawy warunków życia i pracy kobiet na wsi;
- 5) upowszechnia i rozwija formy współdziałania, gospodarowania i racjonalne metody prowadzenia gospodarstw domowych;
- 6) reprezentuje interesy środowiska kobiet wiejskich wobec organów administracji publicznej;
- 7) rozwija kulturę ludową, w tym w szczególności kulturę lokalną i regionalną.

Obecnie koła gospodyń wiejskich funkcjonują jako:

- stowarzyszenia (zwykle i tzw. rejestrowe);
- kółka rolnicze;
- organizacje rejestrowane w Krajowym Rejestrze Kół Gospodyń Wiejskich.

Dwie pierwsze formy są „spuścizną” obowiązujących do listopada 2018 r. rozwiązań prawnych w zakresie funkcjonowania tych podmiotów. Podmioty utworzone na podstawie Prawa o stowarzyszeniach czy ustawy z 8.10.1982 r. o społeczno-zawodowych organizacjach rolników (Dz.U. z 2025 r. poz. 781) nadal funkcjonują. Koła gospodyń wiejskich działające jako stowarzyszenia mają status organizacji pozarządowej. W swojej nazwie zwykle posługują się terminem „stowarzyszenie”. Koło gospodyń wiejskich może też działać jako **samodzielne kółko rolnicze**. Wówczas, na podstawie przepisów ustawy o społeczno-zawodowych organizacjach rolników, jest dobrowolną, samorządną, niezależną od administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego organizacją społeczno-zawodową rolników.

Zmiana przepisów dotyczących funkcjonowania kół gospodyń wiejskich, która nastąpiła w wyniku uchwalenia ustawy z 9.11.2018 r. o kołach gospodyń wiejskich (Dz.U. z 2025 r. poz. 310), doprowadziła do wyodrębnienia się nowego typu kół. Prawo nie

zniosło jednak żadnej z wcześniejszych form prawnych podmiotów zrzeszających osoby fizyczne działające na rzecz rozwoju wsi. Co więcej, stworzyło możliwość, by działające w dniu wejścia w życie przywołanej ustawy koła gospodyń wiejskich dostosowały swoje statuty do określonych w ustawie wymagań i na tej podstawie wystąpiły z wnioskiem o dokonanie wpisu do Krajowego Rejestru Kół Gospodyń Wiejskich.

Obecnie z inicjatywą założenia koła gospodyń wiejskich może wystąpić co najmniej dziesięć osób, które ukończyły 18 lat, których miejscem zamieszkania jest wieś będąca terenem działalności koła, sołectwo położone w granicach administracyjnych miasta albo miasto do 5 tys. mieszkańców. Osoby te uchwalają statut koła gospodyń wiejskich oraz wybierają komitet założycielski. Statut koła gospodyń wiejskich określa w szczególności:

- 1) jego nazwę i siedzibę;
- 2) podmiotowy i terytorialny zakres działania koła;
- 3) cele i zadania koła oraz środki ich realizacji;
- 4) zakres i przedmiot działalności zarobkowej prowadzonej przez koło;
- 5) sposób nabywania i utraty członkostwa oraz przyczyny utraty członkostwa w kole;
- 6) prawa i obowiązki członków koła;
- 7) sposób ustanawiania i regulowania składek członkowskich;
- 8) organy koła, ich kompetencje, okres kadencji oraz tryb ich wyboru i odwoływania przed upływem kadencji;
- 9) warunki podejmowania i ważności uchwał organów koła;
- 10) sposób reprezentowania koła na zewnątrz, w szczególności sposób zaciągania zobowiązań majątkowych;
- 11) majątek koła oraz sposób dysponowania tym majątkiem;
- 12) zasady tworzenia i wykorzystania kapitałów (funduszy) własnych;
- 13) tryb zmiany statutu koła;
- 14) tryb likwidacji koła.

Wzorcowy statut określono w załączniku do ustawy o kołach gospodyń wiejskich. Koła mogą również przyjąć własny statut.

Koła gospodyń wiejskich mogą współpracować i współdziałać ze sobą w zakresie realizacji zadań statutowych i w tym celu mogą na zasadzie dobrowolności zrzeszać się i tworzyć związki kół gospodyń wiejskich.

Koła gospodyń wiejskich oraz ich związki podlegają obowiązkowi wpisu do Krajowego Rejestru Kół Gospodyń Wiejskich, prowadzonego przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Z chwilą dokonania tego wpisu nabywają one osobowość prawną. Wpis do rejestru następuje na podstawie wniosku o wpis, do którego dołączany jest statut lub oświadczenie o przyjęciu wzorcowego statutu. Dokumenty te komitet założycielski składa do kierownika właściwego miejscowo powiatowego biura Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Koło gospodyń wiejskich może przyjmować darowizny, spadki i zapisy oraz korzystać z ofiarności publicznej. Ponadto może otrzymywać dotacje celowe na realizację zadań statutowych, według zasad określonych w odrębnych przepisach. Przykładowo, koła gospodyń wiejskich mogą uzyskiwać wsparcie finansowe od agencji rządowych, w szczególności od Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa¹². Koło gospodyń wiejskich może też prowadzić działalność zarobkową, w tym działalność gospodarczą, przy czym dochód z tej działalności służy realizacji celów statutowych i nie może być przeznaczony do podziału między jego członków.

Nadzór nad działalnością kół gospodyń wiejskich i ich związków sprawuje Prezes Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa we współpracy z Pełnomocnikiem Rządu do spraw Małych i Średnich Przedsiębiorstw. W celu wsparcia rozwoju przedsiębiorczości na terenach wiejskich mogą być powoływani wojewódzcy koordynatorzy wspierania kół gospodyń wiejskich.

Prezes Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa może badać sprawozdania koła (związku kół) pod kątem ich rzetelności, dokonywać kontroli działalności i innych przewidzianych prawem czynności w celu zapewnienia prawidłowego funkcjonowania koła.

W formie stowarzyszeń prowadzi działalność również ochotnicza straż pożarna (OSP), co jest zgodne z ustawą z 17.12.2021 r. o ochotniczych strażach pożarnych (Dz.U. z 2025 r. poz. 244 ze zm.). Jest ona jednostką ochrony przeciwpożarowej, która jednocześnie jest stowarzyszeniem w rozumieniu Prawa o stowarzyszeniach (art. 1 ust. 1 tej ustawy). Jako stowarzyszenia działalność prowadzą też związki rolników, koła łowieckie, kółka rolnicze oraz uczelniane organizacje, których celem jest działalność społeczna.

Podsumowując, należy stwierdzić, że w Polsce organizacje pozarządowe, w tym fundacje i stowarzyszenia, zwykle zajmują się działaniami, które są odpowiedzią na pojawiające się potrzeby wynikające ze zmieniających się warunków społecznych i środowiskowych życia ludzi. Wrażliwość tego sektora na potrzeby społeczeństwa powoduje nie tylko rosnącą liczbę tego typu podmiotów, lecz także powstawanie podmiotów zajmujących się nowymi, nietypowymi formami działań oraz rozszerzaniem zakresu ich aktywności.

¹² W 2025 r. dotacje dla kół gospodyń wiejskich były udzielane na zasadach określonych w rozporządzeniu Ministra Inwestycji i Rozwoju z 28.11.2018 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz rozliczania przez Prezesa Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa pomocy finansowej z budżetu państwa dla kół gospodyń wiejskich oraz jej wysokości (Dz.U. z 2020 r. poz. 974).

1.2. Regulacje dotyczące działania organizacji pozarządowych ze szczególnym uwzględnieniem fundacji i stowarzyszeń

W Polsce działalność organizacji pozarządowych regulują zarówno przepisy prawa zewnętrznego, jak i wewnętrzne akty prawne danej organizacji. Ogólne normy funkcjonowania organizacji pozarządowych wynikają z aktów prawa o charakterze powszechnie obowiązującym.

Dobrowolna i swobodna przynależność ludzi do organizacji i działalność w nich stanowią przejaw wolności i niezależności obywateli od państwa. Jak wspomniano, wolność zrzeszania się gwarantuje bowiem każdemu Konstytucja RP, na co wskazuje zapis art. 12, zgodnie z którym Rzeczpospolita Polska zapewnia wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji. Jedynym ograniczeniem jest funkcjonowanie takich organizacji, które odwołują się do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu, a także tych, których program lub działalność zakłada lub dopuszcza nienawiść rasową i narodowościową, stosowanie przemocy w celu zdobycia władzy lub wpływu na politykę państwa albo przewiduje utajnienie struktur lub członkostwa (art. 13 Konstytucji RP). Poza wskazanymi zapisami Konstytucja RP nie reguluje form ani metod działania czy też obszarów aktywności jednostek trzeciego sektora. Zagadnienia te w pierwszej kolejności określają cztery ustawy:

- ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie;
- Prawo o stowarzyszeniach;
- ustawa o fundacjach;
- ustawa o fundacji rodzinnej.

Ogólne zasady dotyczące funkcjonowania organizacji pozarządowych reguluje ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Zawarto w niej m.in. rodzaje zadań publicznych, które administracja może przekazywać do realizacji organizacjom pozarządowym. W ustawie tej znajdują się również przepisy dotyczące statusu pożytku publicznego oraz wolontariatu.

Omawiana ustawa potocznie nazywana jest **konstytucją trzeciego sektora**, ponieważ zarówno definiuje pojęcia organizacji pozarządowej i wolontariatu, jak i określa zasady współpracy organizacji z administracją publiczną oraz wprowadza pojęcie pożytku publicznego. Istotne zapisy tego aktu prawnego to:

- definicje organizacji pozarządowej i działalności pożytku publicznego;
- katalog zadań publicznych, tzw. sfer pożytku publicznego, których realizację samorządy mogą przekazywać organizacjom pozarządowym, wraz ze wskazaniem, że administracja publiczna współpracuje w zakresie tych zadań publicznych z organizacjami pozarządowymi w różnych formach, w tym zlecania zadań (głównie

- poprzez konkursy dotacyjne) oraz konsultacji aktów prawnych, a także możliwości udzielania pożyczek, poręczeń i gwarancji organizacjom pozarządowym;
- obowiązek uchwalania programu współpracy między samorządem a organizacjami pozarządowymi;
 - możliwość uchwalania programu współpracy między organem rządowym a organizacjami pozarządowymi;
 - wprowadzenie pojęcia działalności odpłatnej i nieodpłatnej pożytku publicznego;
 - określenie warunków, których niespełnienie sprawia, że działalność odpłatna staje się działalnością gospodarczą;
 - wprowadzenie mechanizmu inicjatywy lokalnej, za pomocą której mieszkańcy mogą wystąpić do władz z propozycją wspólnego wykonania jakiegoś zadania;
 - wprowadzenie pojęcia organizacji pożytku publicznego wraz z określeniem jej obowiązków i przywilejów;
 - opisanie funkcjonowania rad działalności pożytku publicznego (na poziomie gminy, powiatu, województwa oraz kraju) jako ciała konsultacyjnego, w którym uczestniczą organizacje pozarządowe oraz przedstawiciele administracji publicznej;
 - wprowadzenie pojęcia wolontariusza, a także wyjaśnienie, że członek stowarzyszenia wykonujący społecznie swe działania również jest wolontariuszem.

Głównym aktem prawnym, który reguluje powoływanie i działalność stowarzyszeń, jest **Prawo o stowarzyszeniach**. W ustawie tej podkreślono, że organizacje te umożliwiają obywatelom równe, bez względu na przekonania, prawo czynnego uczestniczenia w życiu publicznym i wyrażania zróżnicowanych poglądów oraz realizacji indywidualnych zainteresowań, przy uwzględnieniu tradycji i powszechnie uznanego dorobku ruchu stowarzyszeniowego. Ustawa ta określa ponadto zasady powoływania, funkcjonowania i zamykania stowarzyszeń zarówno rejestrowych, jak i zwykłych.

Istotne zapisy zawarte w tym akcie prawnym to:

- prawo wypowiedzania się stowarzyszenia w sprawach publicznych;
- zdefiniowanie stowarzyszenia jako dobrowolnego, samorządnego, trwałego zrzeszenia o celach niezarobkowych;
- wskazanie, że stowarzyszenie samodzielnie określa swoje cele, programy działania i struktury organizacyjne oraz uchwała akty wewnętrzne dotyczące jego działalności;
- wskazanie, że stowarzyszenie opiera swoją działalność na pracy społecznej członków z możliwością zatrudniania pracowników, w tym członków;
- zapis, że prawo tworzenia stowarzyszeń przysługuje obywatelom polskim mającym pełną zdolność do czynności prawnych i niepozbawionym praw publicznych; w stowarzyszeniach mogą na zasadach określonych zrzeszać się cudzoziemcy;
- podleganie stowarzyszenia obowiązkowi wpisu do KRS; wyjątek stanowią stowarzyszenia zwykłe;
- reguły dotyczące sprawowania nadzoru nad działalnością stowarzyszeń przez tzw. organy nadzorujące;
- warunki tworzenia, organizacji i działania terenowych jednostek organizacyjnych;

- zasada, że stowarzyszenie jest zakładane przez siedem osób, które uchwalają statut i wybierają zarząd lub komitet założycielski oraz komisję rewizyjną;
- określenie obowiązkowej zawartości statutu;
- wskazanie, że najwyższą władzą stowarzyszenia jest walne zgromadzenie członków;
- nałożenie obowiązku posiadania zarządu i sprawowania kontroli wewnętrznej, zazwyczaj przez tzw. komisję rewizyjną;
- prawo stowarzyszeń do zbierania składek członkowskich, otrzymywania darowizn, spadków, zapisów, uzyskiwania dochodów z własnej działalności, dochodów z majątku stowarzyszenia oraz z ofiarności publicznej, a także otrzymywania dotacji i prowadzenia działalności gospodarczej;
- prawo do zakładania związku stowarzyszeń (przez co najmniej trzy stowarzyszenia), którego członkiem mogą być także inne osoby prawne;
- warunki rozwiązania i likwidowania stowarzyszenia;
- prawo do zakładania przez co najmniej trzech członków stowarzyszeń zwykłych, które nie podlegają rejestracji w KRS;
- prawo stowarzyszeń zwykłych do zbierania składek członkowskich, korzystania z darowizn, spadków, zapisów, uzyskiwania dochodów własnych, prowadzenia zbiorów publicznych i otrzymywania dotacji.

W odróżnieniu od stowarzyszeń generalne zasady tworzenia i działania oraz zamykania fundacji zostały ustanowione w **ustawie o fundacjach**. Wskazuje ona, że cele, dla których fundacje mogą być powoływane, powinny być zgodne z podstawowymi interesami Rzeczypospolitej Polskiej, a także społecznie i gospodarczo użyteczne. Ustawodawca wskazał na rolę fundatora, który w oświadczeniu woli o ustanowieniu fundacji (złożonym w formie aktu notarialnego) określa cel jej powołania, jej majątek, a także ustala statut. Przepisy nie ustalają minimalnego majątku potrzebnego do powołania fundacji (z wyjątkiem fundacji rodzinnej – 100 000 zł, regulowane inną ustawą), ponadto wskazują, że majątek pierwotny (założycielski) fundacji w trakcie jej trwania i działania może ulegać zmianom. Jeżeli fundacja ma prowadzić działalność gospodarczą, to jej majątek przeznaczony na działalność gospodarczą nie może być mniejszy niż 1000 zł.

Inne ważne zapisy tej ustawy to:

- nałożenie obowiązku zarejestrowania fundacji w KRS;
- wskazanie, że pracami fundacji kieruje zarząd;
- obowiązek składania rocznego sprawozdania z działalności fundacji odpowiedniemu ministrowi, wybranemu ze względu na główne cele fundacji, sporządzanego według określonego w przepisach wzoru, wraz z obowiązkiem podania tego sprawozdania do publicznej wiadomości;
- prawo do zlikwidowania fundacji na określonych warunkach.

Szczególną formą organizacyjną jest fundacja rodzinna. Zasady jej funkcjonowania reguluje ustawa z 26.01.2023 r. o fundacji rodzinnej. Ustawa ta powstała na wzór podobnych rozwiązań stosowanych również w innych krajach na świecie. Jej efektem miało

być umożliwienie prywatnym właścicielom polskich biznesów zakładanie fundacji rodzinnych, aby zapewnić płynną sukcesję i długoterminowe zarządzanie rodzinnym majątkiem w celu jego pomnażania. Ustawodawca miał również na względzie zatrzymanie i akumulację rodzinnego kapitału w kraju. Zachętą do tworzenia tych fundacji są przede wszystkim preferencje podatkowe. O potrzebie wprowadzenia takiej regulacji może świadczyć fakt, że w ciągu dwóch lat obowiązywania ustawy w Sądzie Okręgowym w Piotrkowie Trybunalskim zostało złożonych 3866 wniosków o zarejestrowanie fundacji rodzinnej, z czego ponad 2500 już zarejestrowano¹³.

Omawiana ustawa koncentruje się głównie na najistotniejszych problemach związanych z tworzeniem, funkcjonowaniem i likwidacją fundacji rodzinnej¹⁴. Jej treści zostały uporządkowane w ramach następujących zagadnień:

- przepisy ogólne dotyczące pojęcia fundacji rodzinnej, celów działania i zakresu jej działalności, zasad prowadzenia działalności gospodarczej;
- prawa i obowiązki fundatora;
- majątek fundacji rodzinnej;
- powstanie fundacji rodzinnej;
- statut i spis mienia;
- beneficjent i lista beneficjentów;
- organy fundacji rodzinnej;
- odpowiedzialność cywilnoprawna;
- audyt;
- kontrola sądowa i obowiązek informacyjny;
- rozwiązanie i likwidacja fundacji rodzinnej;
- rejestr fundacji rodzinnych, który jest jawny;
- przepis karny wobec osób uprawnionych do prowadzenia spraw fundacji rodzinnej lub jej reprezentowania za udzielanie nieprawidłowych informacji lub brak ich przekazywania na żądanie Krajowej Administracji Skarbowej;
- zmiany w innych przepisach;
- przepisy przejściowe i dostosowujące.

Poza powyższymi regulacjami dotyczącymi fundacji i stowarzyszeń oraz organizacji pozarządowych mających status organizacji pożytku publicznego istnieją akty prawne regulujące działalność określonych typów (rodzajów) organizacji pozarządowych. Niektóre z nich mogą mieć formę prawną stowarzyszenia lub fundacji. Wybrane z nich zawiera tabela 1.2.

¹³ Stan na dzień 31.04.2025 r.

¹⁴ Obecnie Ministerstwo Finansów zapowiada zmiany w ustawie o fundacjach rodzinnych, dotyczące również ograniczenia preferencji podatkowych związanych z działalnością fundacji rodzinnej. Proponowane rozwiązania mogą zmniejszyć atrakcyjność zakładania fundacji rodzinnej, gdyż przedsiębiorcy, aby podjąć decyzję o jej powołaniu, potrzebują przewidywalnego otoczenia legislacyjnego, zwłaszcza w kontekście planowania długoterminowej sukcesji majątkowej.

Tabela 1.2. Przegląd przepisów regulujących działalność wybranych organizacji pozarządowych

Akt prawny	Zakres podmiotowy i przedmiotowy przepisów
Ustawa z 8.10.1982 r. o społeczno-zawodowych organizacjach rolników (Dz.U. z 2025 r. poz. 781)	Uprawnienia i zadania organizacji rolników, w tym związków rolników, kółek i organizacji rolniczych oraz zrzeszeń, a także zasady współdziałania tych organizacji z organami administracji państwowej i organizacjami działającymi na rzecz rolnictwa
Ustawa z 24.08.1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (Dz.U. z 2025 r. poz. 188)	Dotyczy jednostek ochotniczej straży pożarnej, konstytuuje i porządkuje ich działalność
Ustawa z 13.10.1995 r. – Prawo łowieckie (Dz.U. z 2025 r. poz. 539)	Prawne i organizacyjne aspekty funkcjonowania kół łowieckich
Ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 18 ze zm.)	Działalność spółek kapitałowych, zakładanych dla realizacji celów niekomercyjnych, społecznie użytecznych
Ustawa z 25.06.2010 r. o sporcie (Dz.U. z 2024 r. poz. 1488 ze zm.)	Tworzenie i funkcjonowanie klubów sportowych
Ustawa z 13.12.2013 r. o rodzinnych ogrodach działkowych (Dz.U. z 2021 r. poz. 1073)	Powstawanie i działalność stowarzyszeń ogrodowych
Ustawa z 20.07.2017 r. – Prawo wodne (Dz.U. z 2024 r. poz. 1087 ze zm.)	Zasady powoływania spółek wodnych niedziałających dla osiągnięcia zysku, a jedynie dla zaspokajania potrzeb w dziedzinie gospodarowania wodami
Ustawa z 9.11.2018 r. o kołach gospodyń wiejskich (Dz.U. z 2025 r. poz. 310 ze zm.)	Zasady działalności kół gospodyń wiejskich

Źródło: opracowanie własne

Oprócz wskazanych przepisów do organizacji pozarządowych odnosi się też wiele przepisów szczegółowych, które regulują różne aspekty działania tych podmiotów. Są to przykładowo:

- przepisy podatkowe w zakresie podatku dochodowego, które normują kwestie opodatkowania dochodów czy zwolnień podatkowych;
- przepisy odnoszące się do podatku od towarów i usług, określające obciążenia organizacji tym podatkiem;
- normy prawa bilansowego, określające zakres, zasady i sposób prowadzenia rachunkowości;
- regulacje dotyczące finansów publicznych, określające niektóre szczegółowe zagadnienia realizacji projektów finansowanych z publicznych pieniędzy;
- przepisy dotyczące prawa autorskiego, normujące zasady zawierania umów z autorami projektów lub wykorzystania innych materiałów (dzieł);
- Kodeks pracy, określający kwestie dotyczące zatrudniania i wynagrodzeń pracowników.

Ponadto działalność organizacji pozarządowych regulują też przepisy dotyczące:

- sprawozdawczości;
- organizacji zbiorów publicznych;
- zgromadzeń publicznych;
- organizacji imprez turystycznych;
- ochrony danych osobowych;
- zamówień publicznych;
- inne.

Jak wynika z przedstawionego przeglądu regulacji prawnych normujących działalność organizacji pozarządowych, nie ma jednego aktu prawnego, który obejmowałby całość zagadnień związanych z funkcjonowaniem organizacji pozarządowych (tabela 1.3).

Tabela 1.3. Przepisy regulujące działalność organizacji pozarządowych w wybranych obszarach ich działalności

Akt prawny	Zakres przedmiotowy
Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.)	Reguluje stosunki między różnymi podmiotami, np. zasady zawierania umów (ze współpracownikami, z kontrahentami)
Ustawa z 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2025 r. poz. 163 ze zm.)	Określa obowiązki płatnika podatku dochodowego od osób fizycznych
Ustawa z 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. z 2025 r. poz. 278 ze zm.)	Reguluje zakres i warunki korzystania ze zwolnień i odliczeń podatkowych w podatku dochodowym od osób prawnych
Ustawa z 29.09.1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2023 r. poz. 120 ze zm.)	Akt prawny o fundamentalnym charakterze dla prawidłowego funkcjonowania systemu rachunkowości w jednostce; zasadnicze uregulowania dotyczą: – dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości; – wyceny; – ewidencji księgowej; – rocznego sprawozdania finansowego
Ustawa z 11.03.2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U. z 2025 r. poz. 775 ze zm.)	Reguluje zasady opodatkowania podatkiem od towarów i usług, który dotyczy również organizacji pozarządowych
Ustawa z 15.09.2017 r. o Narodowym Instytucie Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1618 ze zm.)	Reguluje powołanie i funkcjonowanie Narodowego Instytutu Wolności, podmiotu sprawującego nadzór i wspierającego organizacje pozarządowe
Ustawa z 10.05.2018 r. o ochronie danych osobowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1781)	Reguluje zasady zbierania, przetwarzania i przechowywania danych osobowych

Akt prawny	Zakres przedmiotowy
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 20.12.2022 r. w sprawie jednolitego wzoru formularza sprawozdania z działalności fundacji (Dz.U. poz. 2791)	Wzór sprawozdania
Rozporządzenie Ministra Finansów z 22.10.2018 r. w sprawie prowadzenia uproszczonej ewidencji przychodów i kosztów przez niektóre organizacje pozarządowe oraz stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. poz. 2050)	Określa warunki i zasady prowadzenia oraz wzory uproszczonej ewidencji przychodów i kosztów
Rozporządzenie Przewodniczącego Komitetu do spraw Pożytku Publicznego z 24.10.2018 r. w sprawie wzorów ofert i ramowych wzorów umów dotyczących realizacji zadań publicznych oraz wzorów sprawozdań z wykonania tych zadań (Dz.U. poz. 2057)	Regulują m.in. kwestie związane ze sprawozdawczością, kontrolą i audytem zewnętrznym
Rozporządzenie Przewodniczącego Komitetu do spraw Pożytku Publicznego z 24.10.2018 r. w sprawie uproszczonego wzoru oferty i uproszczonego wzoru sprawozdania z realizacji zadania publicznego (Dz.U. poz. 2055)	
Rozporządzenie Przewodniczącego Komitetu do spraw Pożytku Publicznego z 24.10.2018 r. w sprawie wzorów rocznego sprawozdania merytorycznego oraz rocznego uproszczonego sprawozdania merytorycznego z działalności organizacji pożytku publicznego (Dz.U. poz. 2061 ze zm.)	
Rozporządzenie Przewodniczącego Komitetu do spraw Pożytku Publicznego z 28.12.2022 r. w sprawie wymiany informacji dotyczących organizacji pożytku publicznego (Dz.U. poz. 2855)	
Rozporządzenie Przewodniczącego Komitetu do spraw Pożytku Publicznego z 24.10.2018 r. w sprawie gospodarki finansowej Funduszu Wspierania Organizacji Pożytku Publicznego (Dz.U. poz. 2051)	
Rozporządzenie Przewodniczącego Komitetu do spraw Pożytku Publicznego z 20.12.2022 r. w sprawie zamieszczenia informacji przez organizację pożytku publicznego z zakresu 1,5% podatku dochodowego od osób fizycznych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2756)	

Akt prawny	Zakres przedmiotowy
Rozporządzenie Przewodniczącego Komitetu do spraw Pożytku Publicznego z 24.10.2018 r. w sprawie przeprowadzania kontroli organizacji pożytku publicznego (Dz.U. poz. 2054)	
Rozporządzenie Przewodniczącego Komitetu do spraw Pożytku Publicznego z 24.10.2018 r. w sprawie Rady Działalności Pożytku Publicznego (Dz.U. poz. 2052)	
Rozporządzenie Przewodniczącego Komitetu do spraw Pożytku Publicznego z 8.11.2018 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego (Dz.U. poz. 2149)	Określa szczegółowe warunki funkcjonowania podmiotów sfery pożytku publicznego, w tym formalne i organizacyjne aspekty finansowania działalności OPP, realizacji zasady jawności i przejrzystości działania OPP, sprawozdawczości
Rozporządzenie Ministra Finansów z 13.11.2018 r. w sprawie obowiązku badania sprawozdań finansowych organizacji pożytku publicznego (Dz.U. poz. 2148)	Określa warunki i zasady przeprowadzania audytu zewnętrznego sprawozdania finansowego
Rozporządzenie Ministra Finansów z 7.01.2019 r. w sprawie prowadzenia uproszczonej ewidencji przychodów i kosztów przez koła gospodyń wiejskich (Dz.U. poz. 70)	Reguluje zasady prowadzenia przez koła gospodyń wiejskich uproszczonej rachunkowości

Źródło: opracowanie własne

Organizacje pozarządowe, realizując swoje zadania statutowe (zarówno w ramach tzw. działalności odpłatnej, jak i nieodpłatnej), podlegają – podobnie jak inne podmioty – przepisom odnoszącym się do przedmiotu ich działania (obszarów działalności pożytku publicznego). Przykładowo, organizacje, których cele statutowe koncentrują się na rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych, są zobligowane do przestrzegania przepisów związanych z rehabilitacją zawodową i społeczną oraz zatrudnianiem osób niepełnosprawnych, prowadzące natomiast działalność w zakresie nauki – do respektowania regulacji prawnych do niej się odnoszących.

Organizacje pozarządowe mogą podejmować działalność gospodarczą, o czym przykładowo mówią przepisy odnoszące się do fundacji¹⁵ czy stowarzyszeń¹⁶. Prowadząc działalność gospodarczą, podmioty te podlegają w tym zakresie przepisom prawa tak jak przedsiębiorstwa.

¹⁵ „[...] w rozmiarach służących realizacji jej celów” (art. 5 ust. 5 u.f.).

¹⁶ Art. 34 pr. stow. wskazuje, że stowarzyszenia mogą prowadzić działalność gospodarczą według ogólnych zasad określonych w odrębnych przepisach, przy założeniu, że dochód z tej działalności służyć będzie realizacji celów statutowych, bez możliwości jego przeznaczenia do podziału między członków stowarzyszenia.

Działalność organizacji pozarządowych pozostaje również pod wpływem **przepisów prawa miejscowego**. Dotyczą one zwykle zasad współpracy administracji publicznej (głównie szczebla samorządowego) z jednostkami trzeciego sektora. Będą to uchwały rad (miasta, powiatu) czy sejmiku, np. dotyczące programów współpracy z organizacjami pozarządowymi, powoływania członków i określenia zasad działania rad działalności pożytku publicznego, zarządzenia wykonawcze, regulaminy czy procedury wprowadzane przez kierowników tych jednostek (wójtów, burmistrzów, prezydentów czy zarządów). Starostowie są też uprawnieni do prowadzenia ewidencji organizacji niepodlegających rejestracji w KRS, np. stowarzyszeń zwykłych czy uczniowskich klubów sportowych.

W praktyce działania organizacji pozarządowych wiele kwestii musi zostać uregulowanych w przepisach wewnętrznych. W większości organizacji najważniejsze regulacje zawiera **statut**. Określa on w szczególności cel działania i strukturę wewnętrzną, przez co jest nazywany aktem organizacyjnym.

W fundacjach statut jest ustalany przez fundatora lub przez osobę (fizyczną lub prawną) przez niego upoważnioną, z kolei w stowarzyszeniach statut jest przyjmowany przez członków założycieli. W obu typach organizacji musi być sporządzony w formie pisemnej. Pozostałe typowe elementy, które określa statut fundacji i stowarzyszenia, przedstawia tabela 1.4.

Tabela 1.4. Zakres przedmiotowy statutu fundacji i stowarzyszenia

Statut fundacji powinien określać w szczególności:	Statut stowarzyszenia powinien określać w szczególności:
– nazwę organizacji; – siedzibę i majątek fundacji; – cele, zasady, formy i zakres jej działalności; – skład i organizację zarządu; – sposób powoływania oraz obowiązki i uprawnienia zarządu i jego członków; – inne postanowienia, w tym dotyczące prowadzenia przez fundację działalności gospodarczej, dopuszczalności i warunków jej połączenia z inną fundacją, zmiany celu lub statutu, a także możliwości tworzenia obok zarządu innych organów fundacji	– nazwę stowarzyszenia, odróżniającą je od innych stowarzyszeń, organizacji i instytucji; – teren działania i siedzibę stowarzyszenia; – cele i sposoby ich realizacji; – sposób nabywania i utraty członkostwa, przyczyny utraty członkostwa oraz prawa i obowiązki członków; – władze stowarzyszenia, tryb dokonywania ich wyboru, uzupełniania składu oraz ich kompetencje; – możliwość otrzymywania przez członków zarządu wynagrodzenia za czynności wykonywane w związku z pełnioną funkcją; – sposób reprezentowania stowarzyszenia, w szczególności sposób zaciągania zobowiązań majątkowych, a także warunki ważności uchwał władz stowarzyszenia; – sposób uzyskiwania środków finansowych oraz ustanawiania składek członkowskich; – zasady dokonywania zmian statutu; – sposób rozwiązania się stowarzyszenia

Organizacja pozarządowa, która zamierza się ubiegać o status **organizacji pożytku publicznego**, powinna w statucie uwzględnić dodatkowe postanowienia, a mianowicie:

- 1) zapis, że cele statutowe muszą zawierać się w obszarze zadań publicznych określonych w odnośnych przepisach o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie;
- 2) postanowienie, że organizacja nie działa wyłącznie na rzecz swoich członków;
- 3) zapis o prowadzeniu działalności gospodarczej, jeżeli organizacja ma taką działalność prowadzić, wraz z zapisem o przeznaczaniu całości dochodów na cele statutowe;
- 4) postanowienia o utworzeniu wewnętrznego organu kontroli wraz z uprawnieniami członków tego organu;
- 5) inne wymagane przez przepisy.

Oprócz statutu władze fundacji i stowarzyszenia wydają inne wewnętrzne przepisy, które regulują działalność organizacji. Zbiory przepisów prawa wewnętrznego tych organizacji tworzą:

- uchwały komisji rewizyjnej (w fundacji – rady fundacji), zebrania członków stowarzyszenia, podejmowane w sprawach dotyczących działalności organizacji oraz jej funkcjonowania w otoczeniu, np. uchwała rady fundacji w sprawie zatwierdzenia sprawozdania finansowego, uchwała walnego zebrania członków w sprawie udzielenia pełnomocnictwa, uchwała rady fundacji w sprawie zmiany statutu, uchwała zarządu w sprawie spełnienia warunku z art. 20 ust. 1 pkt 2 u.d.p.p.w.;
- uchwały lub zarządzenia zarządu (kierownika jednostki) w sprawie wprowadzenia (lub aktualizacji) polityki rachunkowości (wzory 1.1 i 1.2);

Wzór 1.1. Uchwała zarządu stowarzyszenia w sprawie przyjęcia dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości – przykład

Uchwała Zarządu Stowarzyszenia nr z dnia r. w sprawie przyjęcia w polityki rachunkowości wraz z planem kont Na podstawie § 21 pkt 15 Statutu uchwała się, co następuje: § 1 Zarząd Stowarzyszenia przyjmuje: 1. Politykę rachunkowości w Stowarzyszeniu (załącznik nr 1 do Uchwały). 2. Plan kont Stowarzyszenia (załącznik nr 2 do Uchwały). § 2 Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia z mocą obowiązującą od r. (podpisy Zarządu Stowarzyszenia)

Wzór 1.2. Uchwała zarządu fundacji w sprawie aktualizacji dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości – przykład

Uchwała Zarządu Fundacji nr z dnia r. w sprawie zatwierdzenia zmian w zkładowym planie kont i zobowiązania obsługi księgowej do założenia nowych kont księgowych zgodnie z realizacją projektu § 1 Na zebraniu dnia Zarząd Fundacji po przeprowadzeniu głosowania, zgodnie z § ... Statutu Fundacji, jednomyślnie zdecydował o zatwierdzeniu zmian w zkładowym planie kont i zobowiązaniu obsługi księgowej do założenia nowych kont księgowych zgodnie z realizacją projektu <i>(podpisy Zarządu Fundacji)</i>
--

Źródło: opracowanie własne

- regulaminy tworzone w celu usprawnienia pracy organizacji – regulują zachowania ludzi i ich pracę, zwiększają też przejrzystość pracy; zalicza się do nich np.: regulamin pracy zarządu (rady fundacji, komisji rewizyjnej), regulamin pracy i wynagradzania, regulamin rekrutacji wolontariuszy, regulamin sposobu przechowywania dokumentów, regulamin spotkań zespołu organizacji; niektóre regulaminy są obowiązkowe w danej organizacji¹⁷, inne natomiast powstają zgodnie z potrzebami; niezależnie od rodzaju regulamin powinien określać podmiot, który go uchwalił, datę wprowadzenia w życie oraz uregulowania dotyczące tego, czego (kogo) dotyczy¹⁸;
- oświadczenia kierownictwa organizacji, np. oświadczenie członków organu kontroli o spełnianiu obowiązków w zakresie kontroli wewnętrznej i nadzoru, oświadczenie członków zarządu o spełnianiu warunków wynikających z art. 20 ust. 1 pkt 3 u.d.p.p.w., oświadczenie członków zarządu o przeznaczaniu dochodu na działalność pożytku publicznego (wzór 1.3);

¹⁷ I. Gosk, K. Herbst, *Zarządzanie organizacją pozarządową* [w:] *Moduł 2. Zarządzanie, planowanie i ocena własnych działań*, <https://ngoteka.pl/bitstream/handle/item/172/Modu%C5%82%20%20-%20Zarz%C4%85dzanie%20planowanie%20i%20ocena%20w%C5%82asnych%20dzia%C5%82an.pdf%3Fsequence=1> (dostęp: 20.04.2025 r.), s. 21–22.

¹⁸ Wzory przykładowych regulaminów zob. <https://poradnik.ngo.pl/regulaminy-wladz> (dostęp: 20.04.2025 r.).

Wzór 1.3. Oświadczenie zarządu fundacji – przykład

Szczecin, dnia ...
Oświadczenie Zarządu Fundacji „Czysta Woda” w sprawie przeznaczania dochodów z działalności organizacji na działalność pożytku publicznego
Zarząd Fundacji „Czysta Woda” z siedzibą w Szczecinie przy ul. Czystej 1/1 oświadcza, że cały dochód Fundacji jest przekazywany na działalność pożytku publicznego i wobec tego spełnia warunki art. 20 ust. 1 pkt 3 ustawy z 24.04.2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2024 r. poz. 1491 ze zm.).
..... (podpisy Zarządu Fundacji)

Źródło: opracowanie własne

- standardy, procedury i instrukcje, które opisują przebieg postępowania (kolejne czynności) w określonych działaniach lub w danej sytuacji, oraz uprawnienia i odpowiedzialność wykonawców, np. standardy komunikacji wewnętrznej/zewnętrznej, procedura przyjmowania wolontariuszy, procedura bezpieczeństwa dotycząca zapobiegania i przeciwdziałania COVID-19, instrukcja bhp;
- kodeksy, które są instrumentami wspomagającymi wdrażanie i zachowanie określonych postaw i zachowań (zasad *good government*) w organizacjach; przykładami takich dokumentów są: kodeks etyczny pracowników, kodeks etyczny wolontariusza.

Organizacje pozarządowe mają możliwość niezależnego formułowania celów i strategii działania. Takie dokumenty jak strategie, plany czy harmonogramy działań również są elementem wewnętrznych regulacji w tych organizacjach. Szczególne znaczenie mają one w jednostkach o złożonej strukturze organizacyjnej, rozmiarach i zakresie działania.

Warto podkreślić, że ani brak, ani nadmiar wewnętrznych regulacji nie sprzyjają sprawności funkcjonowania organizacji. Zbyttna regulacja procesów w niej zachodzących może doprowadzić do nieelastyczności organizacji i bierności pracowników bądź do ignorowania przez nich tych dokumentów.

1.3. Istota i rodzaje fundacji i stowarzyszeń

W Polsce do najbardziej typowych form organizacyjnych prawnych, w których działają organizacje pozarządowe, zalicza się **fundacje i stowarzyszenia**. Do nich najczęściej odnosi się w praktyce termin „organizacje pozarządowe”.

Licznie reprezentowaną formą prawną w grupie organizacji pozarządowych jest **fundacja**. Zgodnie z danymi GUS w roku 2022 aktywną działalność prowadziło w Polsce

19 300 fundacji¹⁹. Fundacją jest instytucją, która zajmuje się realizacją określonych w statucie zadań pomocowych. Ich zakres jest najczęściej określony przez założyciela (założycieli) fundacji, tj. fundatora (fundatorów), który w tzw. akcie fundacyjnym przekazał pieniądze na realizację jej celów. Działalność fundacji musi ograniczać się do zadań społecznych. Ponadto fundacje zajmują się pomaganiem potrzebującym i często mają bardzo wąsko wyspecjalizowane cele. Organizują też różne jednorazowe (incydentalne) akcje pomocowe.

Fundację tworzą jednak ludzie, którzy razem pracują dla określonego dobra wspólnego, chcąc osiągnąć jakiś ważny społecznie cel. Na ten cel przekazują majątek lub go pozyskują. W sensie prawnym fundacja to właśnie majątek (pieniądze, papiery wartościowe, ruchomości, nieruchomości) wykorzystywany do osiągnięcia założonego celu.

Fundacje w Polsce mogą mieć różnorodny charakter. Różnią się one między sobą celami, źródłami finansowania, sposobami i zakresami działania, zróżnicowanymi beneficjentami. Klasyfikację fundacji według różnych kryteriów przedstawiono w tabeli 1.5.

Tabela 1.5. Rodzaje fundacji

Podział fundacji	Charakterystyka rodzaju fundacji
Podział ze względu na cel działalności	
Fundacje pożytku publicznego	Rodzaj fundacji, który koncentruje się na realizacji celów społecznych. Takie organizacje działają na rzecz dobra wspólnego, wspierając m.in. ochronę zdrowia, edukację, kulturę, pomoc społeczną czy ochronę środowiska. Fundacje pożytku publicznego mogą ubiegać się o specjalny status organizacji pożytku publicznego (OPP), który daje im dodatkowe przywileje, takie jak możliwość otrzymywania w formie darowizn 1,5% podatku dochodowego od osób fizycznych
Fundacje pożytku własnego	Fundacje pożytku własnego są tworzone w celu realizacji celów prywatnych lub grupowych. Mogą to być np. fundacje rodzinne, których celem jest zarządzanie majątkiem rodziny, wspieranie rozwoju jej członków i ochrona dorobku pokoleń
Fundacje pożytku mieszanego	Łączą dwa podejścia – realizują zarówno cele społeczne, jak i cele własne. Przykładem mogą być fundacje zakładane przez przedsiębiorstwa, które jednocześnie wspierają lokalne społeczności, jak też budują pozytywny wizerunek firmy (działania PR). Taka forma działalności pozwala na elastyczne łączenie misji społecznej z interesem własnym fundatora

¹⁹ Główny Urząd Statystyczny, *Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w 2022 r. – wyniki wstępne*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoleczna-wolontariat/gospodarka-spoleczna-trzeci-sektor/dzialalnosc-stowarzyszen-i-podobnych-organizacji-spolecznych-fundacji-spolecznych-podmiotow-wyznaniowych-oraz-samorzadu-gospodarczego-i-zawodowego-w-2022-r-wyniki-wstepne,3,10.html> (dostęp: 2.06.2025 r.).

Podział fundacji	Charakterystyka rodzaju fundacji
Podział ze względu na fundatora	
Fundacje prywatne	Zakładane przez osoby fizyczne, aby realizować określony cel społeczny, kulturalny czy edukacyjny
Fundacje prawne (korporacyjne)	Fundacje tworzone przez osoby prawne, takie jak firmy, spółki czy korporacje. Przykładem mogą być fundacje korporacyjne zakładane przez przedsiębiorstwa w celu realizacji działań społecznie odpowiedzialnych
Fundacje państwowe (publiczne)	Fundacje państwowe są zakładane przez organy administracji publicznej, np. przez ministerstwa, urzędy centralne, samorządy lub uczelnie wyższe. Ich celem najczęściej jest realizacja określonych zadań publicznych, takich jak ochrona zdrowia, promocja kultury, wspieranie nauki czy rozwój społeczności lokalnych
Fundacje rodzinne	Tworzone są głównie w celu zarządzania majątkiem rodzinnym i przekazywania go kolejnym pokoleniom
Podział ze względu na formę uczestnictwa w podejmowanych działaniach	
Fundacje grantotwórcze	Ich głównym zadaniem jest finansowanie działalności innych organizacji, osób fizycznych lub projektów społecznych. Fundacje te nie prowadzą działań własnych na szeroką skalę, zamiast tego wspierają inicjatywy realizowane przez podmioty zewnętrzne. Udzielają wsparcia, ale nie angażują się bezpośrednio w realizację projektów
Fundacje operacyjne	Fundacje operacyjne finansują i realizują własne działania. Same organizują projekty, zarządzają instytucjami lub prowadzą akcje społeczne. Wśród fundacji operacyjnych można wyróżnić dwie podkategorie: – fundacje instytucjonalne, które prowadzą stałe placówki, takie jak szkoły, szpitale, domy kultury czy centra badawcze; – fundacje projektowe, które skupiają się na realizacji konkretnych, często jednorazowych lub czasowo ograniczonych projektów, np. kampanii społecznych, eventów edukacyjnych czy programów badawczych
Podział ze względu na pochodzenie majątku	
Fundacje kapitałowe	Fundacje te to organizacje, które od samego początku dysponują własnym majątkiem przeznaczonym na realizację celów statutowych. Mają zapewnione finansowe podstawy działania dzięki funduszowi założycielskiemu lub innym składnikom majątkowym przekazanych przez fundatora. Dzięki temu mogą planować długoterminowe projekty, bez konieczności ciągłego zabiegania o nowe środki
Fundacje żebaczce	Fundacje te na początku działalności nie posiadają dużych zasobów finansowych. Ich działalność opiera się głównie na aktywnym pozyskiwaniu środków – poprzez zbiórki publiczne, darowizny, granty czy kampanie fundraisingowe. W celu kontynuowania działalności muszą nieprzerwanie szukać wsparcia, by realizować swoje cele i projekty
Podział ze względu na obszar geograficzny	
Fundacje międzynarodowe	Fundacje międzynarodowe prowadzą działalność na terenie więcej niż jednego państwa. Wspierają projekty globalne, działają w różnych krajach i często angażują się w rozwiązywanie problemów o skali światowej, takich jak pomoc humanitarna, edukacja czy ochrona środowiska

Podział fundacji	Charakterystyka rodzaju fundacji
Fundacje krajowe	Fundacje krajowe skupiają swoją działalność w obrębie jednego państwa. Realizują projekty ogólnokrajowe, wspierają inicjatywy na rzecz mieszkańców danego kraju i odpowiadają na potrzeby społeczne, edukacyjne czy zdrowotne w skali narodowej
Fundacje lokalne	Fundacje lokalne działają w ramach konkretnych społeczności, np. w obrębie jednej gminy, miasta czy regionu. Ich celem jest wspieranie inicjatyw lokalnych, rozwój społeczności sąsiedzkich, a także reagowanie na specyficzne problemy mieszkańców danego terenu
Podział ze względu na odbiorcę (beneficjenta)	
Fundacje służebne	Fundacje te skupiają się na bezpośrednim wspieraniu osób potrzebujących. Ich działania mają na celu niesienie pomocy jednostkom lub grupom w trudnej sytuacji życiowej, np. osobom chorym, ubogim, wykluczonym społecznie czy poszkodowanym w wyniku klęsk żywiołowych
Fundacje obywatelskie	Fundacje obywatelskie działają na rzecz wspólnego dobra społecznego. Ich celem jest poprawa jakości życia całych społeczności, ochrona praw obywatelskich, rozwój demokracji, promowanie edukacji czy ochrony środowiska. W tym przypadku odbiorcą jest całe społeczeństwo, a działania są nakierowane na budowanie lepszego, bardziej sprawiedliwego świata
Fundacje interesu grupowego	Fundacje interesu grupowego koncentrują się na wsparciu określonej grupy społecznej lub zawodowej. Mogą to być np. fundacje wspierające rozwój przedsiębiorców z konkretnej branży, takie, które skupiają się na pomocy dla artystów lub sportowców, czy też fundacje rodzinne zarządzające majątkiem wybranej rodziny. Ich misją to reprezentowanie interesów i potrzeb wybranego środowiska

Źródło: opracowanie na podstawie <https://spektrumonline.pl/rodzaje-fundacji> (dostęp: 13.06.2025 r.)

Z przedstawionej w tabeli 1.5 klasyfikacji fundacji wynika ich duże zróżnicowanie. Z jednej strony tworzy się fundacje wspierające potrzeby społeczne ludzi, rozwój kultury, sztuki, zdrowia publicznego i inne, z drugiej natomiast powstają fundacje rodzinne mające zapewnić rodzinną sukcesję i zarządzanie majątkiem przez pokolenia. Wśród różnych typów fundacji na uwagę zasługują tzw. **fundacje korporacyjne**. Za fundacje te uznaje się takie, których założycielem (lub jednym z założycieli) jest firma, kilka firm lub spółka handlowa, pozostające w pewnym związku ze swoim fundatorem²⁰. Liczba fundacji korporacyjnych stale wzrasta. Z badań przedstawionych w raporcie dotyczącym fundacji korporacyjnych opracowanym przez Stowarzyszenie Klon/Jawor wynika, że w 2023 r. było ich 219. Największy ich przyrost miał miejsce w latach 2012 – 18 fundacji i 2013 – 21 fundacji. Większość z nich jest zakładana przez duże korporacje (70% wszystkich fundacji korporacyjnych, zatrudniających ponad 250 pracowników) mające siedzibę w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców. Jednocześnie na przestrzeni ostatniej dekady coraz więcej fundacji jest zakładanych przez małe i średnie przedsiębiorstwa. Fundacje korporacyjne najczęściej powstają z inicjatywy firm

²⁰ Zob. <https://fakty.ngo.pl/raporty/fundacje-korporacyjne-2023> (dostęp: 20.05.2025 r.).

związanych z sektorami: finansów, bankowości i ubezpieczeń (ok. 14%), energetycznego, paliwowego i surowcowego (12%), ale także wydawniczo-medialnego (ok. 10%) czy FMCG (ok. 9%). Przykładami takich fundacji mogą być fundacje zakładane przez banki: Fundacja Santander Bank Polska, Fundacja PKO BP, Fundacja Banku Millennium, Fundacja BNP Paribas, Fundacja Banku Pekao S.A., Fundacja Banku Ochrony Środowiska, Fundacja City Handlowy im. Leopolda Kronenberga i inne, jak również zakładane przez inne podmioty, jak: Fundacja Orlen, Fundacja KGHM czy Fundacja Polsat. Dziedzinami, w których działa najwięcej fundacji korporacyjnych, są ochrona zdrowia i pomoc osobom z niepełnosprawnościami oraz edukacja i wychowanie²¹.

Znacznie liczniejszą grupą organizacji pozarządowych w Polsce są **stowarzyszenia**. Obecnie ich liczba wynosi około 69 000. Przez stowarzyszenie, w najszerszym znaczeniu, rozumie się dobrowolne zrzeszenie ludzi dla osiągnięcia wspólnymi siłami i środkami określonego celu²². Innymi słowy, stowarzyszenie to grupa osób (członków stowarzyszenia), które mają: wspólne zainteresowania (np. interesują się kajakarstwem) lub wspólny cel (np. kultywowanie regionalnej tradycji), razem chcą rozwijać swoje zainteresowania (np. modelarskie) lub osiągnąć wyznaczony cel (np. odnowić kościół). **Stowarzyszenia są organizacjami dobrowolnymi** i dlatego każdy człowiek może założyć stowarzyszenie, może też przystąpić do już istniejącego stowarzyszenia, a także w każdej chwili z niego wystąpić. Stowarzyszenie istnieje niezależnie od tego, kto jest jego członkiem (**stowarzyszenie jest trwałe**), co oznacza, że członkowie mogą odchodzić ze stowarzyszenia, jak również mogą do niego przystępować i nie powoduje to konieczności ponownej rejestracji organizacji lub jej wyrejestrowania, pod warunkiem zachowania minimalnej dla rodzaju stowarzyszenia liczby członków. Stowarzyszenia cechuje **samorządność (samodzielność)** w określaniu celów, programu działania i struktur organizacyjnych, a także niezależność wobec innych podmiotów. Stowarzyszenie samodzielnie uchwała akty wewnętrzne dotyczące jego działalności. Swoją działalność stowarzyszenie opiera na pracy społecznej jego członków, przy czym do prowadzenia swoich spraw może zatrudniać pracowników, w tym swoich członków.

Cele stowarzyszenia muszą być **niezarobkowe**. Nie może ono zostać powołane w celu przysporzenia korzyści majątkowych jego członkom. Członkowie stowarzyszenia przystępują do niego i działają w nim dla idei, czyli po to, aby osiągnąć zapisany w statucie jego społeczny cel. Stowarzyszenie może prowadzić działalność gospodarczą. Nie może to być jednak jego zasadnicza działalność, a uzyskany dochód powinien służyć wyłącznie osiągnięciu (wspieraniu realizacji) celów społecznych.

²¹ B. Charycka, J. Bednarek, M. Gumkowska, *Najważniejsze wnioski z badania* [w:] Forum Darczyńców, Stowarzyszenie Klon/Jawor, *Fundacja korporacyjne w Polsce. Wyniki badań 2023*, <https://api.ngo.pl/media/get/220455> (dostęp: 20.05.2025 r.).

²² W sensie prawnym stowarzyszenie to dobrowolne, samorządne i trwałe zrzeszenie o celach niezarobkowych (art. 2 ust. 1 pr. stow.).

Decyzja o tym, jaki rodzaj stowarzyszenia wybrać, należy do założycieli. Na tę decyzję wpływ ma nie tylko to, czym stowarzyszenie ma się zajmować, ale także to, jakie możliwości daje określona jego forma organizacyjnoprawna. Z tego względu stowarzyszenie może funkcjonować jako:

- 1) stowarzyszenie zarejestrowane w KRS, tzw. stowarzyszenia rejestrowe;
- 2) stowarzyszenie zwykłe.

Porównanie wymienionych rodzajów stowarzyszeń przedstawia tabela 1.6.

Tabela 1.6. Ogólna charakterystyka stowarzyszeń

Podmiot	Charakterystyka
Stowarzyszenie rejestrowe	Jest to podmiot zarejestrowany w KRS; w wyniku rejestracji w KRS stowarzyszenie uzyskuje wiele uprawnień, m.in. osobowość prawną, jako organizacja pozarządowa może korzystać z różnych źródeł finansowania; do założenia stowarzyszenia niezbędne jest uchwalenie statutu i wybranie władz (zarządu i komisji rewizyjnej); minimalna liczba założycieli to siedem osób
Stowarzyszenie zwykłe	Ma zdecydowanie prostszą strukturę organizacyjną i nie posiada osobowości prawnej; jest prostsze do założenia, ponieważ mogą je założyć trzy osoby fizyczne i nie ma konieczności rejestrowania go w sądzie

Źródło: opracowanie własne

Stowarzyszenia rejestrowe podlegają obowiązkowi rejestracji – wpisowi do KRS, w wyniku którego uzyskują osobowość prawną. Stowarzyszenie, które ma być zarejestrowane w KRS, wymaga założenia przez co najmniej siedem osób (członków założycieli), opracowania statutu oraz wyboru władz stowarzyszenia. Najwyższą władzą w tego typu stowarzyszeniu jest walne zebranie członków. Stowarzyszenie jest zobowiązane posiadać też zarząd i organ kontroli wewnętrznej, którym najczęściej jest tzw. komisja rewizyjna. Zarząd stowarzyszenia składa do sądu rejestrowego, na odpowiednich formularzach, wniosek o wpis stowarzyszenia do KRS wraz ze: statutem; listą założycieli, zawierającą imiona i nazwiska, datę i miejsce urodzenia, miejsce zamieszkania oraz własnoręczne podpisy założycieli; protokołem z wyboru władz stowarzyszenia oraz adresem siedziby stowarzyszenia. Stowarzyszenie, które jednocześnie rejestruje działalność gospodarczą, dodatkowo załącza do wniosku dowód dokonania opłaty za wniosek o wpis do rejestru przedsiębiorców oraz dowód dokonania opłaty za ogłoszenie w Monitorze Sądowym i Gospodarczym.

Stowarzyszenie zarejestrowane w KRS może zakładać terenowe jednostki organizacyjne (oddziały/koła), łączyć się w związki stowarzyszeń (federacje), przyjmować w poczet swych członków osoby prawne oraz korzystać z ofiarności publicznej i przyjmować dotacje od organów władzy państwowej i innych instytucji.

Terenową jednostką organizacyjną stowarzyszenia, powoływaną do realizacji tych samych celów statutowych, ale posiadającą pewną samodzielność organizacyjną i prawną,

jest oddział lub koło stowarzyszenia. Sposób powołania i struktura wewnętrzna oraz ogólne zasady działania tych jednostek są określone w statucie organizacji „macierzystej”. Oddziały (koła) stowarzyszeń mogą, ale nie muszą, posiadać osobowość prawną²³.

Z kolei **federacja (związek) stowarzyszeń** to organizacja zrzeszająca inne organizacje pozarządowe, w tym minimum trzy stowarzyszenia. Członków założycieli i pozostałych członków może łączyć działanie w tej samej branży, na tym samym terenie lub na rzecz tego samego celu społecznego. Inne osoby prawne, jak na przykład spółki, nie mogą być założycielami związku, jednak mogą być jego członkami wspierającymi. Procedury założenia i rejestracyjne związku stowarzyszeń są takie same jak w przypadku stowarzyszeń rejestrowych.

Uproszczoną formą stowarzyszenia jest **stowarzyszenie zwykłe**. Podstawę jego działania stanowi regulamin działalności, określający w szczególności jego nazwę, cel, teren i środki działania, siedzibę oraz przedstawiciela reprezentującego stowarzyszenie. O utworzeniu stowarzyszenia zwykłego jego założyciele informują na piśmie właściwy ze względu na siedzibę stowarzyszenia organ nadzorujący (starostę). Stowarzyszenie zwykłe uzyskuje środki na swoją działalność wyłącznie ze składek członkowskich. W odróżnieniu od stowarzyszenia zarejestrowanego stowarzyszenie zwykłe nie może:

- 1) powoływać terenowych jednostek organizacyjnych;
- 2) łączyć się w związki stowarzyszeń;
- 3) zrzeszać osób prawnych;
- 4) prowadzić działalności gospodarczej;
- 5) przyjmować darowizn, spadków i zapisów oraz otrzymywać dotacji, a także korzystać z ofiarności publicznej.

Porównując dwie najpopularniejsze formy działalności organizacji pozarządowych, tj. fundacje i stowarzyszenia, należy stwierdzić, że zasadnicze różnice między stowarzyszeniami a fundacjami dotyczą (tabela 1.7):

- celu działania;
- sposobu powstawania;
- zarządzania i sposobu sprawowania nadzoru nad działalnością organizacji.

Podsumowując, można stwierdzić, że fundacje i stowarzyszenia to organizacje pozarządowe różniące się przede wszystkim swoją strukturą, celem i sposobem zarządzania. Stowarzyszenie to grupa osób, która razem działa na rzecz wspólnych celów, fundacja natomiast to organizacja realizująca określony przez fundatora cel społeczny lub cel gospodarczo użyteczny.

²³ A. Bielińska, M. Mikołajczyk, *Prawo w NGO. Aspekty prawne w działalności organizacji pozarządowych*, red. A. Szmyt-Boguniewicz, Wrocław 2011, http://www.sektor3.wroclaw.pl/wp-content/uploads/2013/04/SEKTOR3_prawo_w_ngo.pdf, s. 11 (dostęp: 12.12.2024 r.).